

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
Інститут історії, політології і міжнародних відносин
кафедра політології

ЛИПЧУК ОКСАНА ІВАНІВНА

ПОЛІТОЛОГІЯ

**Методичний посібник
для не політологічних спеціальностей**

Івано-Франківськ-2020

УДК: 321.1
ББК 66.0 (4Укр)

Затверджено на засіданні Вченої ради Інституту історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 1 від 4 вересня 2020 року)

Рецензенти

Гон М.М. . – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичних наук Рівненського державного гуманітарного університету

Ломака І.І. – доцент кафедри політології, Інституту історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Липчук О.І. Методичні вказівки з курсу «Політологія» для студентів денної форми навчання [текст] / Оксана Іванівна Липчук. – Івано-Франківськ : Інститут історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2020. – __ с.

Методичні вказівки з курсу «Політологія» для студентів денної форми навчання неполітологічних спеціальностей містять структуру навчальної дисципліни, анотацію лекційного курсу, плани семінарських занять, завдання для самостійної роботи, систему оцінювання знань студентів, рекомендовану літературу, основні поняття і терміни курсу, програмові вимоги та тематику індивідуальних робіт.

©Липчук О.І., 2020
©Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника, 2020

ЗМІСТ

Вступ.....
Мета і завдання дисципліни.....
Оцінювання знань студентів.....
Структура навчальної дисципліни.....
Анотація лекційного курсу.....
Плани семінарських занять.....
Самостійна робота.....
Тестові завдання для самоконтролю знань.....
Завдання до комплексної контрольної роботи.....
Тематика наукових доповідей, рефератів та повідомлень.....
Програмові вимоги з курсу.....
Рекомендована література.....

ВСТУП

Політологія як наука та навчальна дисципліна існує досить давно. Це один з найважливіших здобутків людського розуму, без якого неможливе існування суспільства. У сучасному розумінні – це науковий орієнтир, за допомогою якого моделюється, прогнозується і організовується політичне життя держави і суспільства. Нині в Україні політологія – одна з провідних дисциплін у системі гуманітарної освіти. Вона зайняла чільне місце в системі підготовки висококваліфікованих спеціалістів для всіх сфер суспільного життя. Основними принципами викладання та вивчення політології є фундаментальність, системність, єдність логічного та історичного, національного й загальнолюдського, суспільного та особистісного, теорії й практики, навчання і виховання.

Запропонований навчальний курс відображає досягнення світового та вітчизняного гуманітарного знання в усьому його багатстві і різноманітності наукових спрямувань, охоплює основну проблематику сучасної політичної науки, зокрема предмет і метод політології, розвиток політики як суспільного явища, історію політичної думки, проблеми функціонування політичного життя, утвердження громадянського суспільства і демократії, функціонування політичної системи та її інститутів, питання політичної свідомості і політичної культури, проблеми світового політичного процесу і міжнародних відносин, напрямки і способи політичного прогнозування.

Навчальна дисципліна «Політологія» є складовою освітньо-професійної програми підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр». Дана дисципліна є нормативною.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Мета дисципліни – ознайомлення студентів з основами сучасної політичної науки та закріплення знань про політичні інститути, процеси та явища.

Завданням «Політології» як навчальної дисципліни є: сприяння засвоєнню студентами знань об'єкта, предмета і методів політичної науки, її понятійно-категоріального апарату; вивчення історії виникнення й розвитку політології як науки, різних політичних шкіл і концепцій, сучасних політичних течій; формування у студентів наукових уявлень і розуміння політичної влади, політики, політичного життя, політичних відносин і процесів, політичних режимів, політичної свідомості та культури, суті і функцій держави та громадянського суспільства; формування у майбутніх спеціалістів умінь виділяти теоретичні, прикладні, ціннісні та інструментальні компоненти політологічного знання і використовувати їх у практичній життєдіяльності, навичок участі у виробництві, прийнятті і реалізації політичних рішень, аналізу міжнародного політичного життя, геополітичного становища і політичних процесів в Україні, її місця, статусу та відповідальності у сучасному політичному світі.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні

знати:

- об'єкт, предмет і методи політичної науки, поняття про суб'єкт і об'єкт політики;
- основні світові політичні школи, концепції та напрями;
- особливості етнонаціональних відносин у політичному житті;
- структуру та функції партій, партійних і виборчих систем;
- основні сучасні ідейно-політичні доктрини і течії.

уміти:

- оперувати понятійно-категоріальним апаратом політології;
- характеризувати вчення про політику, визначати теоретичні, духовні, прикладні та інструментальні компоненти політичного знання, їх роль і функції у підготовці політичних рішень;
- володіти навичками політичної культури;
- вміти застосувати політичні знання у своїй професійній і громадській діяльності.

Бути ознайомленими:

- з основними віхами історії політичної думки у світі і в Україні;

- із сутністю політичної влади і формами її здійснення;
- з новітніми концепціями демократії.

Організаційно-методичні вказівки

Вивчення “Політології” здійснюється у тісному зв'язку з іншими суспільно-гуманітарними дисциплінами, зокрема “Історією України”, “Філософією”. В цьому розумінні “Політологія” є завершенням суспільно - гуманітарного циклу. Особлива увага зосереджується на самостійному вивченні студентами політологічного курсу, на опрацюванні першоджерел.

З метою кращої організації самостійної роботи студентів визначаються основні проблеми політологічного курсу для підготовки рефератів, питання для розгляду на семінарських заняттях.

Поточний контроль за навчальним процесом здійснюється під час проведення семінарських занять шляхом усного опитування, заслуховування рефератів, огляду літератури, журнальних публікацій, та тестуванням.

Діловим засобом контролю за якістю навчання є участь студентів у дискусіях на семінарських заняттях, у науково-практичних конференціях.

Семінарські заняття.

На семінарських заняттях оцінці підлягають: рівень знань, продемонстрований у виступах, активність при обговоренні питань, відповіді на питання експрес-контролю тощо. Критеріями оцінки при усних відповідях можуть бути: повнота розкриття питання; логіка викладення; впевненість та переконливість; культура мови; використання основної та додаткової літератури (монографій, навчальних посібників, журналів, інших періодичних видань тощо); аналітичність міркування, вміння робити порівняння, висновки.

Самостійна робота студентів.

При контролі виконання завдань для самостійного опрацювання оцінці можуть підлягати: самостійне опрацювання тем загалом чи окремих питань; самостійне опрацювання першоджерел; написання та публічний захист рефератів, есе; підготовка конспектів навчальних чи наукових текстів.

Інформаційні джерела

Базові підручники, навчальні посібники – основна література; підручники, монографії, словники, енциклопедії, наукові статті – додаткова література.

ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Контроль успішності студентів здійснюється на основі *накопичувальної системи оцінювання знань за 100-бальною шкалою*.

Академічні успіхи студента виставляються за стобальною, національною та шкалою ECTS. Встановлюється таке співвідношення між шкалою оцінок ECTS, національною шкалою оцінювання і 100-бальною шкалою.

шкала ECTS	національна шкала	університетська шкала
A	5 (ВІДМІННО)	90-100
B	4 (ЛОБРЕ)	80-89
C		70-79
D		60-69
E		50-59
FX	3 (ЗАДОВІЛЬНО)	26-49
F		з можливістю
	2 (НЕ ЗАДОВІЛЬНО)	НЕ ЗАРАХОВАНО
		1-25
		з обов'язковим повторним курсом

Відповідно до видів контролю набутих студентом знань та вмінь, 100-бальна шкала передбачає врахування поточних оцінок, підсумкових балів, балів за контрольну роботу, балів за індивідуальну роботу, а також екзаменаційних балів.

Обчислення балів для студентів денної форми з навчальної дисципліни «Політологія»

Підсумковий бал з навчальної дисципліни складається з *підсумкового семестрового балу та балу за екзамен*.

Упродовж семестру студент отримує бали за різні види робіт, які сумуються в підсумкові семестрові бали. *Підсумковий семестровий бал* складається з суми балів, отриманих студентом денної форми навчання за свою навчальну діяльність протягом семестру і дорівнює сумі *підсумкового балу за семінарські (практичні) заняття (максимально 20 балів), балу за модульну контрольну роботу (максимально 20 балів)*

і балу за індивідуальну роботу (максимально 10 балів) чи участь в науковій роботі (максимально 10 балів) та в сукупності може складати максимально 50 балів.

При обчисленні підсумкового семестрового балу враховується:

поточні оцінки успішності (5 – «відмінно», 4 – «добре», 3 – «задовільно», 2 – «незадовільно») – виставляються під час проведення семінарських занять;

підсумкова оцінка за семінарські заняття виставляється студенту в кінці семестру за результатами роботи на семінарських заняттях і є середнім арифметичним (заокругленим до сотих) всіх отриманих оцінок за семінарські заняття. Отримані «незадовільні» оцінки відпрацьовуються в обов'язковому порядку, але враховуються при додаванні оцінок і входять у загальну кількість отриманих оцінок.

Приклад обрахунку підсумкової оцінки за семінарські (практичні) заняття:

Якщо з даної навчальної дисципліни студент протягом семестру отримав 4, 4, 3. Підсумкова оцінка за семінарські заняття за семестр складає: $(4+4+3) : 3 = 3,66667 \approx 3,67$.

Якщо з даної навчальної дисципліни студент протягом семестру отримав 3, 2, 3. Підсумкова оцінка за семінарські заняття за семестр складає: $(3+2+3) : 3 = 2,66667 \approx 2,67$

Підсумковий бал за семінарські заняття (максимально 20 балів) – підсумкова оцінка за семінарські заняття, помножена на коефіцієнт **4**, заокруглена до цілого (наприклад, якщо підсумкова оцінка за семінарські заняття **3,67**, то підсумковий бал за семінарські заняття буде становити $3,67 \times 4 = 14,68 \approx 15$ балів);

Бал за модульну контрольну роботу (максимально 20 балів).

Бал за індивідуальну роботу (максимально 10 балів) – бали за виконання індивідуальної наукової роботи;

Результати екзамену (*бал за екзамен*) оцінюється максимально 50 балів.

**Загальний розподіл балів з дисципліни
«Політологія»**

Поточне оцінювання та самостійна робота																Індивідуальна робота	Екзамен	Сума
Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2								Змістовий модуль 3				10	50	100
Т 1	Т 2	Т 3	Т 4	Т 5	Т 6	Т 7	Т 8	Т 9	Т 10	Т 11	Т 12	Т 13	Т 14	Т 15	Т 16	всього		
									0	1		3	4	5	6	го		
Робота на парах (поточний контроль) - 20														40	10	50	100	
Контрольна робота – 20																		

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№	Назва теми	Розподіл годин		
		л	с	с/р
Змістовий модуль I.				
Теоретико-методологічні засади політології				
1.	Предмет і методологія науки про політику	2	2	2
2.	Виникнення і розвиток світової політичної думки	2		3
3.	Зародження і розвиток політичної думки в Україні		2	3
4.	Політична влада	2	2	2
Змістовий модуль II.				
Політичний процес і функціонування політичних систем				
5.	Політична система суспільства	2		3
6.	Демократія в політичному житті суспільства	2		2
7.	Держава як основний інститут політичної системи		2	3
8.	Політичні режими		2	2
9.	Політичні ідеології сучасності	2		2
10.	Вибори та виборчі системи	2		2
11.	Політичні партії, партійні системи та громадсько-політичні об'єднання		2	2
12.	Політична еліта та політичне лідерство		2	3
13.	Політична свідомість та політична культура		2	3
Змістовий модуль III.				
Політичні процеси та світова політика				
14.	Етнонаціональні відносини в політичному житті суспільства	2		3
15.	Світовий політичний процес	2		3
	Всього-72 години	18	16	38

АНОТАЦІЯ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ
Змістовий модуль I.
Теоретико-методологічні засади політології

Лекція 1

Предмет і методологія науки про політику
(2 год)

Визначення поняття «політика». Об'єкти і суб'єкти політики. Рівні визначення місця і ролі політики у системі суспільних відносин. Політика як форма діяльності з реалізації інтересів і потреб суб'єктів політики. Загальна структура, форми та методи політичної діяльності. Основні етапи формування науки про політику та її необхідність. Взаємозв'язок політики з іншими формами суспільної свідомості (філософія, мораль, релігія, наука).

Предмет політології: сутність, форми, закономірності розвитку і функціонування політології, її місця й ролі в житті суспільства. Специфіка та роль політології в системі гуманітарних наук, взаємозв'язок та взаємозалежність. Методи політології. Принципи та функції політології. Закони та закономірності розвитку політичної науки. Зростання ролі науки про політику на сучасному етапі розвитку українського суспільства, її закономірності.

Лекція 2

Виникнення і розвиток світової політичної думки
(2 год)

Політична думка Стародавнього Сходу. Загальна характеристика східних політичних доктрин. Політичні доктрини античності. Давньогрецькі міста-поліси як осередки політичного життя. Загальна характеристика політичних ідей Платона та Аристотеля. Основні напрямки політико-правової думки у Стародавньому Римі. Особливості ранніх релігійно-політичних доктрин. Головні напрямки розвитку політичної думки в Середньовіччі. Н.Мак'явеллі про політику держави, влади, спосіб її реалізації та закономірності політичного життя і норм християнської моралі. Просвітництво: сутність та причини виникнення. Теорія природного, походження і сутність держави та джерела влади, політико-правові аспекти свободи і справедливості у політичних доктринах Т.Гоббса та Дж.Локка. Політико-правова доктрина Ш. Монтеск'є. Ж.-Ж.Руссо і його концепція про «суспільний договір». Утопічно-комуністичні доктрини. Основні положення політичної думки представників німецької класичної філософії. Новітня доба: раціоналізм як основа соціально-політичного мислення, основні течії. Політична думка ХХ-ХХІ ст.

Лекція 3

Політична влада
(2 год)

Влада як суспільне явище. Поняття і суть влади, основні концепції влади. Народ – джерело і носій влади. Суперечність відносин панування і підкорення. Соціальне призначення влади. Основні види влади: політична, економічна, духовна, сімейна. Функції політичної влади. Характеристики політичної влади. М.Вебер про три типи влади. Проблема забезпечення легітимності влади. Принцип розподілу влади та її

історичні форми. Функціонування політичної влади. Проблема ефективності політичної влади. Влада і владні відносини в сучасному українському суспільстві.

Змістовий модуль II.

Політичний процес і функціонування політичних систем

Лекція 4

Політична система суспільства

(2 год)

Поняття «політична система суспільства». Політична система як механізм формування і функціонування влади у суспільстві, чинник стабілізації і розвитку політичного життя. Класичні уявлення про політичну систему, її структуру і механізми функціонування (Д. Істон, Г. Алмонд, К. Дойч). Основні елементи політичної системи, її інституційна, інформаційно-комунікаційна і нормативно-регулятивна підсистеми. Місце і роль у політичній системі держави політичних партій, ЗМІ, політичних асоціацій і об'єднань, різних політичних суб'єктів та їхні взаємовідносини. Функції політичної системи: визначення цілей, завдань, програми діяльності суспільства, мобілізація ресурсів на досягнення поставлених цілей, інтеграція всіх елементів суспільства. Типологія політичних систем: тоталітарні, авторитарні і демократичні. Особливості політичної системи України. Політична система сучасної України у світлі нової Конституції України.

Лекція 5

Демократія в політичному житті суспільства

(2 год)

Багатоманітність визначень демократії. Витоки та основні історичні форми демократії. Основні концепції демократії. Колективістська (тоталітарна), особистісна (ліберальна), плюралістична. Характерні риси основних концепцій демократії. Демократія як форма держави і як механізм політичної влади. Проблеми політичної участі. Форми демократії: пряма і представницька. Переваги та недоліки основних форм демократії. Надбання та недоліки сучасної плюралістичної демократії. Передумови та шляхи демократизації українського суспільства. Економічні, соціальні, політико-культурні, релігійні та зовнішньополітичні передумови демократії в Україні.

Лекція 6

Політичні ідеології сучасності

(2 год)

Сутність політичної ідеології. Функції політичної ідеології. Рівні політичної ідеології. Основні ідеологічні течії у сучасному світі. Лібералізм і неолібералізм. Консерватизм і неоконсерватизм. Соціалізм. Фашизм. Національні ідеології. Ідеологічний дискурс: основні тенденції.

Проблеми надмірної ідеологізації суспільства та ідеологічної безпорадності. Ідеологічні орієнтації українського суспільства. Національна ідея та ідеологія державотворення в Україні. Необхідність активізації політологічних досліджень щодо створення системи ідейно-політичних засад обґрунтування і самоствердження держави.

Лекція 7
Вибори та виборчі системи
(2 год)

Поняття виборів та їх місце у формуванні та функціонуванні демократичної держави. Функції виборів. Принципи виборчого права та демократичної організації виборів. Вибори як інструмент політичного маніпулювання та переходу до демократії. Вибори і суспільна стабільність. Організація та проведення виборів. Передвиборча кампанія. Принцип загального виборчого права.

Типи виборчих систем. Мажоритарна виборча система. Пропорційна виборча система. Змішана виборча система. Умови ефективності виборів. Виборча система України: розвиток, проблеми, перспективи.

Змістовий модуль III.
Політичні процеси та світова політика

Лекція 8
Етнонаціональні відносини в політичному житті
(2 год)

Етнонаціональні спільності як суб'єкти та об'єкти політики. Поняття “етнос”, “нація”, “народність”, “національність”. Місце і роль етнонаціональних спільностей у політичному житті суспільства. Нація як вища форма еволюції людини, головний суб'єкт та об'єкт політики. Зміст етнонаціональної політики і її місце та роль в гармонізації етнонаціональних відносин. Мета, основні завдання та принципи етнонаціональної політики (розповсюдження і пропаганда знань про історію, культуру, звичаї, традиції корінного етносу, утвердження міжетнічних стосунків, толерантності, довіри і т. ін.; правове забезпечення рівних можливостей для всіх етнонаціональних спільностей, виховання самоповаги, відродження духовного життя як етнічних українців, так і національних меншин, що мешкають на території України тощо). Подолання суперечностей етнонаціонального розвитку і їх попередження.

Особливості етнонаціональних відносин в Україні. Зміст і характер етнонаціонального процесу та специфіка його прояву в українському суспільстві. Національні меншини в політичному житті України.

Лекція 9
Світовий політичний процес
(2 год)

Сучасний світ та його основні тенденції розвитку. Світова політика як система міжнародних відносин, процес їх регулювання. Баланс і гармонізація міжнародних інтересів – головне завдання суб'єктів світової політики. Поглиблення взаємозв'язку, цілісності та єдності сучасного світу. Зміна характеру суперечностей та змісту всесвітнього прогресу – вирішальні фактори, що визначають формування сучасної політики держав, політичних сил і рухів.

Міжнародні відносини як цілісна система, місце в ній політичних відносин. Суб'єкти, види і принципи міжнародних політичних відносин. Прийняття зовнішньополітичних рішень та способи врегулювання міжнародних політичних конфліктів.

Поняття глобальних проблем людства. Роль світової політики в усуненні загрози ядерної війни. Економічні проблеми людства та політичні шляхи їх вирішення. Поняття міжнародної та національної безпеки. Головні напрямки створення ефективної системи міжнародної безпеки в сучасних умовах.

Міжнародні організації та міжнародні політичні відносини. Роль ООН та інших міжнародних інституцій у забезпеченні миру, безпеки, політичного консенсусу.

Україна в системі міжнародних політичних відносин та її місце в суспільному геополітичному просторі. Національні інтереси та національна безпека України. Основні напрямки та пріоритети зовнішньополітичної діяльності української держави. Зростання ролі і відповідальності України у політичному вирішенні глобальних проблем сучасності.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1

Політологія як система знань про політику

Мета заняття: з'ясувати поняття політики як суспільного явища, розкрити сутність предмета та об'єкта політології як науки про політику, виділити і проаналізувати методи та функції політології, основні її закони, категорії та місце політології в системі наук про суспільство.

Основні поняття: політика, політологія, об'єкт політології, предмет політології, функції політології, методи політології, категорії політології, система політичних наук.

План

1. Політика як суспільне явище. Місце і роль політики в системі суспільних відносин.
2. Політологія як наука. Об'єкт і предмет політології.
3. Основні категорії, методи і функції політології.
4. Місце політології в системі наук про суспільство.

Теми рефератів:

1. Політика як наука, мистецтво та практична діяльність.
2. Макс Вебер про політику як покликання та професію.
3. Теоретико-методологічні підходи до визначення предмета політології.
4. Місце та роль політології у системі суспільних наук.
5. Політична наука в сучасній Україні: основні завдання, шляхи розвитку і перспективи.

Завдання на перевірку знань:

1. Якими є причини виникнення політики як самостійної сфери життєдіяльності людини та суспільства?
2. Що таке політика, чим вона відрізняється від економіки, культури та інших сфер життєдіяльності людини?
3. Яку структуру має політика? Які функції виконує у суспільстві?
4. Що вивчає сучасна політологія?
5. Що спільного й відмінного в плюралістичному та моністичному поглядах на предмет політології?
6. Назвіть та проаналізуйте функції політології.
7. Дайте характеристику методам політичних досліджень.
8. Що є спільного та які відмінності існують між політикою та мораллю?
9. Яка з функцій сучасної політичної науки найбільш актуальна для України?

Методичні рекомендації:

Готуючись до першого питання, потрібно усвідомити, що політична наука тісно пов'язана з політикою, витікає з неї, так чи інакше аналізує різні аспекти політичного життя. Термін «політика» походить від давньогрецького polis (місто-держава) та його

похідних *politike* (мистецтво управління державою), *politeia* (конституція). Ці поняття вказують на державу як на одну з центральних категорій політики, а точніше - політичної науки, і як такі вони беруть свій початок від Платона та Аристотеля, які політику тісно пов'язували з державою. Студент має усвідомити, що політика виступає як визначне культурно-історичне явище.

Розгляд другого і третього питання необхідно розпочати з того, що об'єктом політології виступає політичне життя суспільства, його прояви, тенденції і закономірності. Аналізуючи категорії політології студенту насамперед слід зрозуміти сутність таких категорій: політична влада, держава, політичні відносини, політична система, політичні інтереси, політична свідомість, політична культура, політична боротьба, політичне управління.

При вивченні четвертого питання студент має з'ясувати, що політична наука розвивається в тісній взаємодії з іншими соціальними науками – філософією, соціологією, історією, правом. Останні об'єднують загальний об'єкт дослідження політичне життя суспільства в усій багатоманітності його конкретних проявів.

Рекомендована література:

1. Алмонд Г. Политическая наука: история дисциплины /Г.Алмонд //Полис. – 1997. - № 6.
2. Вебер М. Политика как призвание и профессия // Избранные произведения. – М., 1990.
3. Гаджиев В. Введение в политическую науку: Учебник /К.С.Гаджиев. – М.: Издательская корпорация “Логос”, 2000.
4. Гелей С. Д., Рутар С. М. Основи політології: Навчальний посібник. – К., 1999.
5. Кирилюк Ф. М. Політологія Нової Доби /Ф. М. Кирилюк. – К., 2003.
6. Політологічний енциклопедичний словник: Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К., 1997.
7. Політологія: Підручник / І. С. Дзюбко, К. М. Левківський та ін. – К., 1998.
8. Рудич Ф. Політична наука в Україні: стан і перспективи / Ф. Рудич /Політичний менеджмент. – 2003. – № 1. – С. 5-19.
9. Сучасна українська політика: політологія і політологи про неї. – Вип. 4 /Редкол. : І. Курас, М. Михальченко, Ф. Рудич, В. Горбатенко та інші. – К.: Інститут держави і права ім.В. М. Корецького, 2003.
- 10.Шляхтун П. Політологія: Теорія та історія політичної науки / П. П. Шляхтун. – К.: Либідь, 2002.
- 11.Юрій М. Ф. Основи політології. Навчальний посібник / М. Ф. Юрій. – К.: Кондор, 2009.

Тема 2

Зародження і розвиток політичної думки в Україні

Мета заняття: розглянути особливості і основні напрямки української політичної

думки, тлумачення у ній проблем влади та держави, проаналізувати провідні ідеї визначних українських мислителів та оцінити їхню роль у процесах творення новітньої української державності.

Основні поняття: українська політична думка, світська та церковна концепції державної влади, суверенітет, автономія, націоналізм, інтегральний націоналізм, державницька ідея.

План

1. Розвиток політико-правової думки в період Київської Русі.
2. Політичні ідеї та форми державних утворень в Україні в XVI-XVIII ст.
3. Політичні погляди членів Кирило-Мефодіївського товариства та їх роль у відродженні політичного процесу в середині XIX ст.
4. Громадсько-політичні ідеї українських вчених наприкінці XIX-початку XX ст.

Теми рефератів:

1. Порівняльний аналіз світської та церковної концепцій державної влади Княжої доби.
2. Конституція Пилипа Орлика та її політичне значення.
3. Консервативна політична доктрина В. Липинського.
4. Д. Донцов – представник національно-державницького напрямку.
5. Погляди В. Винниченка на національне відродження України у праці «Заповіт борцям за визволення».

Завдання на перевірку знань:

1. У чому полягає сутність боротьби церковної та світської концепцій влади в політичній думці Княжої доби?
2. Чому, на Ваш погляд, Конституція Пилипа Орлика вважається такою, що випередила свій час?
3. Розкрийте зміст політичної концепції Кирило-Мефодіївського товариства.
4. Якими є основні політичні доробки українських мислителів кінця XIX - початку XX століття?
5. Які ідеї відстоювали учасники Кирило-Мефодіївського товариства?
6. Яку форму держави М. Драгоманов вважав найкращою?
7. Назвіть автора та основні ідеї праці “Хто такі українці і чого вони хочуть?”
8. Які ви знаєте суспільно-політичні праці І. Франка?
9. Кому належить вислів “Україна – для українців”?
10. Назвіть представників консервативно-державницького напрямку.
11. Назвіть концепції української державності кінця XIX – поч. XX ст.

Методичні рекомендації:

При підготовці до першого питання студенту потрібно усвідомити основний зміст таких пам'яток політичної думки, як «Слово про закон і благодать» Іларіона, «Повчання В. Мономаха», «Руська правда» Ярослава Мудрого, «Слово о полку Ігоревім». Слід пам'ятати, що прийняття християнства у 988 р. всіляко сприяло зміцненню централізованої феодальної держави Київська Русь, підвищенню рівня

освіченості серед широких верств суспільства, зміцненню міжнародного статусу Київської Русі. Вивчаючи друге питання студент має показати чому Запорізька Січ була християнською, демократичною республікою, на яких соціально-економічних, політичних, духовних засадах вона базувалася.

При вивченні третього питання студенту необхідно усвідомити основні напрямки розвитку революційно-демократичних ідей, осмислити місце і роль Кирило-Мефодіївського товариства як виразника ідеології антикріпосницького, національно-визвольного руху народних мас України. Готуючись до четвертого питання студенту треба опрацювати зміст теорії національного самовизначення М. Грушевського, державницької ідеї В. Винниченка, погляди та шляхи створення самостійної України Д. Донцова, визначити місце і роль В. Липинського в розвитку української політології як науки, а також формування і розвиток національної школи політології в сучасній Україні.

Рекомендована література:

1. Безродний Є. Ф., Уткін О. І. Історія політичних вчень: Навчальний посібник.– К.: ВД «Професіонал», 2006. – С. 60-67, 104-121.
2. Історія української суспільно-політичної думки: навч. посібник / Укл.: В. В. Морозов. – К.: Нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана, 2006. – 180 с.
3. Кормич А. І. Історія вчень про державу і право: навч. посібник / А. І. Кормич. – К.: Правова єдність, 2009. – 312 с.
4. Основи політичної науки. З історії політичної думки: від стародавності до наших днів [Курс лекцій за ред. Б. Кухти]. – Львів: Кальварія, 1997. – С. 258-276.
5. Полтавець С. В. Українська політична думка середини XVII століття / С. В. Полтавець. – К.: Світогляд, 2009. – 170 с.
6. Політологія: Навчальний посібник / Юрій М.Ф. – К.: Дакор, КНТ, 2006. – С. 36-63.
7. Політологія: підручник / Ред. О. В. Бабкіна, В. П. Горбатенко. – К.: ВЦ “Академія”, 2002. – С. 30-38.
8. Скиба В., Горбатенко В., Туренко В. Вступ до політології. Екскурс в історію правничо-політичної думки / За заг. ред. В.Й. Скиби. – К.: Основи, 1998. – 710 с.
9. Салтовський О. І. Концепція української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку XX століття) / О. І. Салтовський. – К.: Вид. Парапан, 2002. – 395 с.
10. Шляхтун П. П. Політологія: історія та теорія: підручник / П. П. Шляхтун. – К.: ЦУЛ, 2010. – 472с.

Тема 3 Політична влада

Мета заняття: з'ясувати поняття «влада», «політична влада», «державна влада». Проаналізувати основні підходи до визначення феномену влади. Визначити методи здійснення влади, форми влади, функції та ресурси влади.

Основні поняття: політична влада, державна влада, ресурси та джерела влади, суб'єкт та об'єкт влади, політичний вплив, політичне панування, політичний

авторитет, політична діяльність, політичний інтерес, легітимність та легальність влади.

План

1. Влада як суспільне явище. Поняття, сутність і види влади.
2. Політична влада: зміст, структура, функції ресурси. Механізм здійснення політичної влади.
3. Ефективність та легітимність політичної влади.
4. Політична влада в Україні: риси та особливості.

Теми рефератів:

1. Співвідношення влади та моралі.
2. Сучасні механізми стримання та протипаг проти порушення принципу розподілу повноважень гілок влади та процес їх втілення в Україні.
3. Проблеми відчуження людини від влади і політики та шляхи його подолання.
4. Політичне двовладдя і багатовладдя, їх суть та негативні наслідки.
5. Політична, державна і громадська влада у сучасному суспільстві: загальне і особливе.
6. Насильство як атрибут влади в умовах тоталітарного політичного режиму.

Завдання на перевірку знань:

1. Коли виникає політична влада?
2. Проаналізуйте основні концепції походження політичної влади.
3. Як співвідносяться поняття «політична влада» і «державна влада»?
4. Якою є структура політичної влади?
5. За якими ознаками можна класифікувати політичну владу?
6. Які особливості політичної влади в Україні?
7. Що означає неподільність політичної влади?
8. Чи може політична влада бути нелегітимною?
9. Чи можливе існування суспільства без влади?

Методичні рекомендації:

Влада є одним з фундаментальних начал суспільства та політики. Вона існує всюди, де є стійкі об'єднання громадян: в сім'ї, колективах, різноманітних установах та інститутах, в державі. В першому питанні слід проаналізувати різноманітні визначення влади, які відображають складність, багатоаспектність цього явища. Окрім цього увагу слід звернути увагу на структуру влади, визначити її суб'єкт, об'єкт та ознаки суспільної, політичної і державної влади. Слід також зосередити увагу на проблемі типологізації влади в залежності від різноманітних критеріїв.

Друге питання доцільно розпочати з розкриття основних властивостей політичної влади, таких як легальність, верховенство, легітимність, публічність, ефективність влади. Окремо варто розглянути поняття легітимності політичної влади, як такої що має позитивну оцінку, прийняття її суспільством, визнання її правомірною та згоду їй підкорятися. Необхідно пояснити, чому легітимність пов'язана з авторитетом влади, її відповідністю до ціннісних уявлень більшості громадян, з консенсусом суспільства стосовно основоположних політичних цінностей. Також слід розглянути типи легітимного панування М.Вебера, який вніс значний вклад у теорію легітимації влади.

З легітимністю влади тісно пов'язана її ефективність. Необхідно розглянути за яких умов влада є ефективною, тобто результативною, якою є міра виконання нею своїх функцій в політичній системі та суспільстві. Слід пояснити, чому легітимність влади та її ефективність є двома важливими факторами її стабільності, довіри до неї та підтримки її громадянами. На завершення необхідно визначити, за яких умов можлива криза легітимності та як можна її подолати.

Розглядаючи останнє питання, потрібно проаналізувати основні особливості політичної влади в Україні.

Рекомендована література:

1. Бебик В. М. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика: [Монографія]. – К.: МАУП, 2000. – 384 с.
2. Воронов І.О. Феномен влади: горизонти людського і політичного виміру: Монографія /НАН України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень. – К.: Генеза, 2005. – 287с.
3. Кухта Б. Політична влада та її рішення / Борис Кухта. – Л. : ЦПД, 2006. – 240 с.
4. Ильин В. В. Власть / В. В. Ильин // Вестник МГУ. – Сер. 12. – Социально-политические исследования. – 1992. – № 3-7 — С. 10 – 23.
5. Ильин И. Аксиомы власти //Новое время – 1990. – №10.
6. Політологічний енциклопедичний словник : навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів. – К. : Генеза, 1997. – 400 с.
7. Політологія : підручник для вузів / ред. О. В. Бабкіна. – 3-тє вид., перероб., доп. – К. : Академія, 2006. – 568 с.
8. Політологія (теорія та історія політичної науки) [Текст] : підручник для вузів / П. П. Шляхтун. – К. : Либідь, 2002. – 573 с.
9. Політологія. [За ред. А. Колодій]. – К. : Ельга – Н, Ніка – Центр, 2000. – 583 с.
10. Рудич Ф. М. Політологія : підручник / Фелікс Михайлович Рудич. – 3-тє вид., перероб., доп. – К. : Либідь, 2009. – 480 с.

Тема4

Держава як основний інститут політичної системи суспільства

Мета заняття: з'ясувати сутність, структуру та роль держави як головного базового компонента політичної системи суспільства, розкрити основні концепції походження держави, внутрішні та зовнішні функції, а також форми державного правління; вияснити основні риси правової держави і громадянського суспільства, соціальної держави, умови їх формування та взаємодію.

Основні поняття: держава, правова держава, соціальна держава, суверенітет, державний апарат, форми правління, республіка, парламентська республіка, президентська республіка, президентсько-парламентська республіка, монархія, конституційна монархія, федерація, конфедерація, унітарна держава громадянське суспільство.

План

1. Походження держави, її сутність, ознаки і функції.
2. Форма держави:

- а) форма державного правління;
- б) форма державного устрою
3. Поняття, основні засади і принципи правової держави та громадянського суспільства. Соціальна держава.
4. Державотворчий процес в Україні.

Теми рефератів:

1. Еволюція уявлень про походження держави.
2. Правова держава: сутність та функції.
3. Ідеї правової держави в історії світової політичної думки.
4. Форми державного правління і громадянське суспільство.
5. Громадянське суспільство і правова держава як атрибути демократичного розвитку суспільства.

Завдання на перевірку знань:

1. Розкрийте сутність поняття «держава».
2. Назвіть основні ознаки та функції держави.
3. Визначте основні принципи правової держави.
4. Яке місце займає держава у політичній системі суспільства? Із чим це пов'язано?
5. Який статус і порядок формування уряду в основних видах республік – парламентській і президентській? У чому принципова відмінність між ними?
6. Чим, на Ваш погляд, обумовлене розмаїття форм державного правління у світі, які фактори впливають на їх ефективність?
7. У чому полягають особливості монархічної форми правління?
8. Що є республіканською формою правління і які її різновиди?
9. Яка форма правління, на ваш погляд, найбільш прийнятна для України?

Методичні рекомендації:

У першому питанні семінару необхідно розглянути історію виникнення та теорії походження держави. Потрібно дати характеристику держави як базового елемента політичної організації суспільного життя. Розкрити основні ознаки держави, функції та типи.

З'ясувавши ж сутнісно-понятійні аспекти держави, варто перейти до аналізу історично-конкретних її форм – форм державного правління та державного устрою. Форма державного правління – характеристика держави, що виражається структурою, формуванням і правовим статусом вищих державних органів влади. Форма державно-територіального устрою, визначеного на основі принципів унітаризму, федералізму, конфедералізму. Необхідно розглянути відмінності між унітарною та складною формами держави.

У наступних питаннях семінару основну увагу варто зосередити на розкритті принципів, на основі яких відбувається розбудова демократичної правової держави. Варто розкрити поняття правової, соціальної держави, їх ознаки та принципи; показати етапи та специфіку розвитку правової держави в Україні. Характеризуючи поняття громадянського суспільства, варто розкрити його атрибути, структуру та функції, проблеми пов'язані з формуванням громадянського суспільства в сучасній Україні.

Рекомендована література:

1. Карась А. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях.—Львів, 2003.
2. Колодій А. Ф. На шляху до громадянського суспільства. Теоретичні засади й соціокультурні передумови демократичної трансформації в Україні : [монографія] / А. Ф. Колодій. – Львів : Червона калина, 2002. – 276 с.
3. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. – К. : Українська правнича фундація, 1996. – 64 с.
4. Кочубей Л. Громадянське суспільство як необхідна передумова демократичного розвитку в Україні / Л. Кочубей // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – К., 2008. – Вип. 12. – С. 196 – 204.
5. Лекції з політології : навчально-методичний посібник / ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 332 с.
6. Михайловська О. Держава і розвиток інститутів громадянського суспільства/ Михайловська О. // Політичний менеджмент. – 2005. – №3. // <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m-1&n-40&c-788>
7. Муляр В. І. Політологія : навч. посібн. [для студ. вузів] / В. І. Муляр К. : ЦУЛ, 2003. – 356 с.
8. Піча В. М. Політологія : навч. посіб. [для студентів вищих закладів освіти] / В. М. Піча, Н. М. Хома ; [5-те вид., стереот.]. – Львів : Новий світ, 2004. – 344 с.
9. Романюк О. Моделі державного правління: світовий досвід і реалії посткомуністичних суспільств/ Романюк О. // Політичний менеджмент. – 2008. – №4. – С.74-87.

Тема 5 Політичні режими

Мета заняття: з'ясувати суть поняття «політичного режиму та його типології: тоталітарного, авторитарного та демократичного, визначити характерні ознаки, різновиди та перспективи розвитку.

Основні поняття: політичний режим, демократія, тоталітаризм, авторитаризм, фашизм, принципи демократії, політичний плюралізм, права людини.

План

1. Поняття політичного режиму: його сутність та основні компоненти. Основні типи політичних режимів сучасності: тоталітарні, авторитарні, демократичні.
2. Характеристика демократичного режиму. Плюралізм як основа досягнення демократичних цінностей
3. Недемократичні політичні режими. Авторитарні або диктаторські режими.
4. Трансформація політичних режимів у посткомуністичних суспільствах.

Теми рефератів:

1. Основні різновиди авторитарних режимів у сучасному світі.
2. Тоталітаризм у дослідженнях Х. Арндт.
3. Проблеми переходу від тоталітаризму до демократії.
4. Демократичні перспективи України.
5. Авторитаризм у країнах Азії, Африки та Латинської Америки: сутність та еволюція.

6. Еволюція політичного режиму незалежної України та особливості становлення української демократії.

Завдання на перевірку знань:

1. Дайте визначення «політичному режиму»?
2. Чим відрізняється політичний режим від форми правління?
3. Яке значення мають та яку роль виконують політичні партії у різних політичних режимах?
4. Чому тоталітаризм виник у ХХ столітті?
5. Як змінилося розуміння демократії з моменту її першого згадування? Які значення тепер має цей термін?
6. У чому переваги та недоліки демократії? Назвіть ознаки демократичного політичного режиму.
7. Охарактеризуйте основні риси тоталітарного політичного режиму.
8. Наведіть приклади існуючих сьогодні тоталітарних режимів. До яких різновидів тоталітаризму вони відносяться?
9. Виділіть основні ознаки і витоки авторитарного режиму. Назвіть країни, де існують авторитарні режими.

Методичні рекомендації:

Вивчення теми доцільно розпочати із з'ясування поняття «політичний режим», визначити його сутність та структуру. Необхідно розмежувати категорії «форма державного правління» та «політичний режим». Для глибшого дослідження сутності політичного режиму, варто зосередити увагу на розгляді різноманітних підходів щодо їх типології.

Висвітлюючи другого питання і, розглядаючи демократію як політичний режим, важливо наголосити на основних ознаках демократичного режиму: визнання суверенності народу, як єдиного джерела влади. Варто також наголосити, що важливими ознаками демократії є широке громадянство, політична і правова рівність, гарантія особистих прав і свобод, правова захищеність особи та меншин; забезпечення представництва інтересів усіх соціальних груп; легальність організованої опозиції; поділ влади.

При вивченні третього питання семінарського заняття, необхідно наголосити, що тоталітаризм є деспотичним режимом ХХ століття. Варто зазначити, що це і політичний режим і певна суспільна система, які визначаються насильницьким, політичним, економічним та ідеологічним пануванням правлячої еліти. Необхідно чітко сформулювати основні ознаки тоталітарного. Аналіз авторитарного режиму, як недемократичного способу правління, передбачає визначення його сутності, встановлення відмінності від тоталітаризму.

Розглядаючи трансформація політичних режимів у посткомуністичних суспільствах, важливо відзначити стадії посткомуністичних перетворень і звернути увагу на метаморфози посткомуністичної влади.

Рекомендована література:

1. Афонін Е., Маринов А. Исторична місія сучасного авторитаризму ./ Політичний менеджмент.– фб.– 2006,– с. 33-62.
2. Арендт Х. Истоки тоталитаризма / Пер. сангл. И.В. Борисовой, Ю.А. Кимелева, А.Д Ковалева, Ю.Б. Мишкенене, Л.А. Седова Послесл. Ю.Н. Давыдова. Под ред. М.С. Ковалевой, Д.М. Носова. М.: ЦентрКом, 1996. – 672 с.
3. Бортніков В. І. Політична участь і демократія: українські реалії [Текст] : монографія / Валерій Іванович Бортніков ; Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки. - Луцьк : Вежа, 2007. - 524 с.
4. Політичні режими сучасності та перехід до демократії (колективна монографія) /(А.Ф.Колодій, Ю.А.Кужелюк, В.У.Харченко).– Львів,1999.-168с.
5. Політологія. Підручник / За ред. О.В.Бабкіної, В.П.Горбатенка. – К., 2001. – С.220-240.
6. Рудакевич О.М. Політологія. Лекції, семінари, самостійна робота. –Тернопіль, 2007. – С.36-49.
7. Рудич Ф.М. Політична система сучасної України. – К., 2002.
8. Цветков В. В. Демократія і державне управління: теорія, методологія, практика [Текст] : монографія / Віктор Васильович Цветков ; НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. - К. : Юридична думка, 2007. - 336 с.
9. Шляхтун П.П. Політологія (Теорія та історія політичної науки). – К.,2002. – С.220-244.

Тема 6

Політичні партії, партійні системи та громадсько-політичні об'єднання

Мета заняття: вивчити сутність, структуру, функції політичних партій та партійних систем, громадських організацій та рухів і проаналізувати роль партій в демократичній політичній системі.

Основні поняття: політична партія, партійна система, громадсько-політичні об'єднання правляча партія, парламентська партія, соціальна база партії, опозиційна партія, партійна ідеологія.

План

1. Поняття політичної партії, її виникнення, етапи розвитку. Функції та типологія політичних партій.
2. Сутність та різновиди партійних систем.
3. Громадські організації та рухи, їх роль у політичному житті.
4. Етапи формування та розвиток багатопартійності в Україні.

Теми рефератів:

1. Партійні системи: розвиток, основні сучасні різновиди, особливості функціонування.
2. Опозиція та її роль у політичному житті.
3. Роль ідеології у формуванні та функціонуванні політичної партії.
4. Порівняльний аналіз партійних систем у розвинених і перехідних суспільствах.
5. Громадські об'єднання в Україні.
6. Лобізм у сучасному світі.

Завдання на перевірку знань:

1. Що таке «партія»? Яке місце займають партії в політичній структурі суспільства? Чим вони відрізняються від інших політичних інститутів?
2. Чи є закономірним явищем виникнення партій у суспільстві? Якщо так, то які фактори, об'єктивні чи суб'єктивні, є першопричиною їх виникнення?
3. Скільки партій потрібно в Україні на сучасному етапі і взагалі в подальшому? Чи пов'язано їх виникнення в такій великій кількості з перехідним періодом? Аргументуйте відповідь.
4. Які з партій в Україні, на Ваш погляд, наближені до реалізації приналежних їм функцій?
5. Прокоментуйте вислів французького політолога М. Дюверже: «Режим без партій – це режим без демократії». Чи є, на вашу думку, багатопартійність ознакою демократичної політичної системи?
6. Порівняйте особливості масових і кадрових партій. Назвіть переваги і недоліки кожного типу партій.
7. Назвіть країни, де існують однопартійні, двохпартійні та багатопартійні системи. Від яких чинників залежить характер партійної системи? Яка партійна система, на ваш погляд, є в сучасних умовах оптимальною?
8. В чому особливості складу уряду в умовах багатопартійної системи з домінуючою партією?
9. Спробуйте визначити зв'язок між формами державного правління, партійними та виборчими системами.

Методичні рекомендації:

Готуючись до семінарського заняття потрібно опрацювати та законспектувати основний теоретичний матеріал з цієї теми, що містить розкриття таких питань: політична партія та партійні системи, громадська організація їх історична необхідність. У власні політологічні словники потрібно занести визначення запропонованих понять, ключовими серед яких є політична партія, партійна система, функції політичної партії, суспільно-політичні рухи, громадсько-політичні об'єднання. При підготовці рефератів необхідно використати матеріал поданої нижче літератури, що містить у собі підручники, наукові статті та монографії, науково-пізнавальні твори. Для самостійної роботи пропонується на основі програмних засад різних політичних партій за основними соціальними питаннями узагальнити та систематизувати основні шляхи їх розв'язання для подальшої схематичної класифікації політичних партій, скласти теоретичну модель політичної партії. Ґрунтуючись на поданих запитаннях для дискусії, потрібно розробити систему доказів для відстоювання власної позиції щодо необхідності існування політичних партій у суспільстві, основних, факторів їх появи та функціонування, охарактеризувати процес появи, розколу, об'єднання, трансформації політичних партій, визначивши основні суб'єктивні та об'єктивні чинники цих процесів.

У процесі вивчення цієї теми потрібно проаналізувати відмінності між феноменом політичної партії та групою тиску, виділити основні типи груп тиску, охарактеризувати феномен лобізму та виокремити його засоби.

При вивченні останнього питання, слід звернути увагу на існування основних політичних партій в Україні у ХХ столітті, охарактеризувати їхні програми діяльності з точки зору ідеологічної спрямованості та здійснити типологію політичних партій в

Україні початку ХХ ст. з огляду на соціальну базу, ставлення до суспільних перетворень.

Рекомендована література:

1. Білоус А. Політико-правові системи: світ і Україна. – К., 2000.
2. Дюверже М. Политические партии. – М., 2000.
3. Кривоцюк П. Створення партій демократичного типу: Світові та українські реалії // Людина і політика. – 2002. – № 5.
4. Партії та громадсько-політичні рухи: світовий досвід і Україна. – К., 2004.
5. Пахарев А. Багатопартійність і партійні системи – поняття не тотожні // Віче. – 2002. – № 2.
6. Попов С.А. Партии, демократия, выборы. – М., 2003.
7. Політологія: Підручник / М.І. Панов (керівн. авт. кол.), Л. М. Герасіна, В. С. Журавський та ін. – К., 2005.
8. Примуш М. Партії і партійні функції // Віче. – 2002. – № 5.
9. Рогозин Н. П. Украина: партии и партийная система. – Донецк, 2006.
10. Рудич Ф. М. Політологія: Підручник. – К., 2004.

Тема 7

Політична еліта та політичне лідерство

Мета заняття: політичний процес формується цілеспрямованою діяльністю певних акторів, які переслідують власні інтереси, стратегіями їх поведінки й взаємовідношеннями між ними.

Політична еліта і політичне лідерство відіграють надзвичайно важливу роль у досягненні політичного успіху і соціально позитивної спрямованості політичних процесів. Зумовлено це тим, що вони уособлюють найважливіші риси політики: владу, авторитет, вплив, керівництво, представництво, відображення суспільно-політичних інтересів.

Основні поняття: еліта, контреліта, номенклатура, політична еліта, політичний лідер, політичне лідерство, рекрутування еліт, стиль лідерства, циркуляція еліт.

План

1. Політична еліта: поняття, характерні риси, функції
2. Способи формування політичних еліт і їхні типи. Теорії еліт.
3. Суть та роль політичного лідерства в суспільстві. Типи лідерства.
4. Політичні еліти та політичне лідерство в сучасній Україні: особливості формування.

Теми рефератів:

1. Ідеї елітизму в українській політичній думці ХХ ст.
2. Моделі циркуляції еліт і політичний процес в сучасній Україні.
3. Особливості політичної еліти сучасної України.
4. Феномен харизматичного лідерства.
5. Образ ідеального лідера в масовій свідомості українського суспільства.

Завдання на перевірку знань:

1. Що таке «політична еліта»? Чим обумовлена роль політичних еліт у розвитку суспільства?
2. Чим політична еліта відрізняється від економічної, воєнної, інтелектуальної тощо?
3. Як тлумачив потребу в елітах В. Парето? Чим він обґрунтовував поділ еліти на «левів» та «лисиць»?
4. Які системи рекрутування еліт існують у сучасному суспільстві?
5. Які функції повинна виконувати політична еліта?
6. Які Ви знаєте визначення політичного лідерства?
7. Які існують типи політичного лідерства?
8. Розкрийте зміст поняття «квазіеліта».
9. Які риси притаманні політичному лідерові?
10. Дайте загальну характеристику харизматичного лідера.
11. Кого ви вважаєте реальними політичними лідерами в історії українського суспільства?

Методичні рекомендації:

Влада у кожній країні, незалежно від політичного режиму, здійснюється певною групою людей – елітою. Становленню політичної еліти сприяла сама структура політичної організації суспільства та виділення в ній необхідного апарату управління суспільними процесами. Для політичної еліти важливі політико-управлінські якості. Студенти повинні ознайомитися з елітистськими концепціями, витоки яких були ще у глибокій давнині, а також із системами рекрутування еліт. Важливо також познайомитися із формуванням політичної еліти у сучасній Україні, яка структурно, функціонально і за своєю суттю дуже змінилася за часів незалежності нашої країни, проте громадське порозуміння, про яке так часто і голосно декларується, на жаль, не є реалією сьогодення.

Лідерство – невід’ємний компонент політичної діяльності. Студенти повинні знати, що лідерство – поняття багатовимірне. Під ним розуміється складний механізм взаємодії лідерів і підлеглих. Загально лідерство можна охарактеризувати як постійний пріоритетний вплив визначеної особистості на все суспільство, організацію, групу. В цьому питанні слід відповісти, яким має бути лідер та які функції у суспільстві він виконує. Слід охарактеризувати концепції. Слід пам’ятами, що соціальна значимість і функції лідерів прямо залежать від характеру політичного режиму і відрізняються у авторитарних, теократичних, демократичних державах.

Рекомендована література:

1. Кухта Борис. Політичні еліти і лідери / Борис Кухта, Наталія Теплоухова. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – Л. : Кальварія, 1996. – 224с.
2. Моска Г. Правящий класс / Гаэтано Моска // Социологические исследования. – 1994. – № 10.
3. Пахарев А. Д. Политическое лидерство и лидеры : [монографія] / А. Д. Пахарев. – К. : Знание Украины, 2001. – 270 с.
4. Політика в особах: політичне лідерство на постсоціалістичному просторі: національний і регіональний контексти / За заг. ред. Ф. М. Рудича. – К. : Парламентське видавництво, 2008. – 352 с.

5. Політологічний енциклопедичний словник : навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів. – К. : Генеза, 1997. – 400 с.
6. Політологія: підручник / Ред. О. В. Бабкіна, В. П. Горбатенко. – К. : ВЦ «Академія», 2003. – 528 с.
7. Ротар Н. Ю. Політичні еліти та лідерство : [навч. посібник] / Наталія Юрїївна Ротар. – Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці : Рута, 2006. – 76с.
8. Рудич Ф. М. Політологія : підручник / Фелікс Михайлович Рудич. – 3-тє вид., перероб., доп. – К. : Либідь, 2009. – 480 с. – (Навчальне видання).

Тема 8

Політична свідомість та політична культура

Мета заняття: розкрити сутність, структуру, типи та функції політичної свідомості та політичної культури. З'ясувати як співвідносяться між собою феномени політичної свідомості та культури.

Основні поняття: політична культура, структура політичної культури, функції політичної культури, тип політичної культури, політична субкультура, політична свідомість, політична соціалізація.

План

1. Політична свідомість: поняття, структура, типи і функції.
2. Політична культура:
 - а) сутність, типи і функції, шляхи її формування;
 - б) місце та роль політичної культури у політичному житті сучасного українського суспільства.
3. Політична соціалізація особистості: сутність, інститути, етапи.

Теми рефератів:

1. Політична культура як складова політичної системи.
2. Шляхи подолання тоталітарних тенденцій у розвитку політичної культури трансформаційного суспільства.
3. Історико-політичні, національні та психологічні особливості української політичної культури.
4. Психологія натовпу та раціональна політична поведінка.
5. Політична культура як фактор модернізації суспільства.

Завдання на перевірку знань:

1. Розкрийте сутність поняття «політична свідомість».
2. Які ви знаєте типи та рівні політичної свідомості?
3. Що таке масова свідомість та чим вона відрізняється від звичайної свідомості?
4. Яку роль відіграє громадська думка в політичній свідомості різних верств населення?
5. У Конституції України записано, що жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова. Як розуміти це положення в умовах плюралізму ідей? Аргументуйте свою думку.

6. Охарактеризуйте зміст і характер формування політичної свідомості в сучасному українському суспільстві.
7. Дайте визначення поняття «політична культура»?
8. Які типи політичної культури виділяють в політичній науці?
9. Які основні шляхи формування політичної культури?
10. Яке місце в політичній системі суспільства займає політична культура? Як впливають на політичну культуру, так звані, зовнішні чинники, передусім економіка?

Методичні рекомендації:

Політична свідомість є вагомим чинником життєдіяльності суспільства, оскільки соціально-політичні відносини складаються в процесі усвідомлення і здійснення інтересів і потреб суб'єктів політики, їхніх соціальних цінностей та ідеалів. Аналізуючи перше питання, необхідно з'ясувати сутність і особливості політичної свідомості як однієї з найважливіших форм суспільної свідомості. Це можна зробити, зокрема, і через порівняння існуючих у політології визначень політичної свідомості, які фіксують складність і багатогранність цього феномена.

З'ясування структури, функцій і типології політичної свідомості дає можливість поглибити уявлення про механізм формування та функціонування політичної свідомості в життєдіяльності суспільства. Для цього слід дати характеристику емпіричному, буденному і теоретичному рівням політичної свідомості; проаналізувати структуру, складні функції політичної свідомості; розкрити роль і значення політичної ідеології як важливого чинника суспільного життя.

Політична культура суспільства є якісним критерієм його розвитку. Формування демократичної політичної культури зумовлює успішне вирішення важливих державотворчих процесів. З'ясовуючи суть другого питання, сутність політичної культури, важливо проаналізувати її основні характеристики, представлені численними означеннями цього поняття. Порівняйте такі поширені трактування змісту політичної культури: політична культура - це сукупність індивідуальних позицій та орієнтацій учасників політичної системи; суб'єктивна сфера, що лежить в основі політичних дій і надає їм певного значення; політична культура - це реалізація політичних знань, ціннісних орієнтацій, зразків поведінки соціального суб'єкта (особи, класу, нації, суспільства) в історично визначеній системі політичних відносин і політичної діяльності.

Феноменальність політичної культури, її роль і функція в політичному житті яскраво проявляються через дослідження цього питання. Необхідно розкрити структуру і дати характеристику структурним компонентам політичної культури, зокрема таким, як політичні знання, оціночні судження політичних явищ, політична поведінка і політичні дії тощо. Важливо також проаналізувати критерії та запропоновані вченими типи політичної культури, умови їх формування та сутнісні ознаки. Сучасне політичне життя українського суспільства яскраво засвідчує складність і багатогранність процесу формування політичної свідомості та культури. У цьому питанні важливо проаналізувати найважливіші обставини і чинники впливу на відображення політичних інтересів, цінностей, ціннісних орієнтацій громадян, менталітету і політичної культури українців. Необхідно з'ясувати тенденції формування політичної свідомості, складності та суперечності політичних орієнтацій,

зумовлених як історичними передумовами, так і сучасними трансформаційними процесами.

Рекомендована література:

1. Бурдяк В.І. Політична культура країн Європи в контексті інтеграційних процесів. – Чернівці, 2004.
2. Дмитренко М. Особливості сучасної української політичної культури: проблема визначення // Політичний менеджмент. – 2005. – № 5. – С. 134 – 138.
3. Мелешкина Е. Ю., Толпыгина О.А. Политическая культура // Политический процесс: Основные аспекты и способы анализа / Под. ред. Е. Ю. Мелешкиной. – М., 2001.
4. Нагорна Л. П. Політична культура українського народу: Історична ретроспектива і сучасні реалії. – К., 1998.
5. Півнева Л. Політична і популярна культура як предмет політологічного аналізу // Політичний менеджмент. – 2006. – № 6. – С. 74 – 81.
6. Піча В. М., Хома Н. М. Політологія: Навчальний посібник. – К.- Л., – 2001.
7. Подмазко Є. Концептуальні основи політичної культури як наукової теорії // Політичний менеджмент. – 2007. – № 7. – С. 108 – 114.
8. Політологія: Підручник / М.І. Панов (керівн. авт. кол.), Л. М. Герасіна, В. С. Журавський та ін. – К., 2005.
9. Хилько М. Політична культура населення України: аналіз розвитку громадянських якостей // Політичний менеджмент. – 2007. – № 1. – С. 115 – 126.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Самостійна робота студента (СРС) – невід’ємна частина навчальної роботи студента з вивчення дисциплін і курсів, встановлених затвердженим навчальним планом. Вона є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від аудиторних навчальних занять.

Мета виконання самостійної роботи з дисципліни «Політологія»: організація пізнавальної діяльності студентів, спрямованої на розширення, удосконалення і закріплення знань, отриманих в ході аудиторних занять.

Самостійна робота – основний засіб оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов’язкових навчальних занять. Організована належним чином система самостійної роботи студентів допомагає зміцнити мотивації до навчання, самостійного пошуку знань, розширення культурного діапазону, закладає основу успішного навчання в атмосфері позитивних емоцій, сприяє розвитку творчого потенціалу особистості, готує майбутніх фахівців до повноцінної участі в суспільному житті.

Завдання для самостійної роботи:

Тема 1

Предмет і методологія науки про політику

1. Складіть схему: політологія як наука і як навчальна дисципліна.
2. Виберіть і проаналізуйте різноманітні визначення політики та політології. Яке з них, на ваш погляд, найбільш вдале.
3. Охарактеризуйте сучасний стан розвитку політичної науки в Україні.

Тема 2

Зародження і розвиток політичної думки в Україні

1. Проаналізуйте базові ідеї та принципи Конституції Пилипа Орлика та порівняйте їх із засадами сучасної української Конституції.
2. Проаналізуйте вплив ідей теоретиків українського націоналізму на сучасну політичну дійсність України.
3. У чому полягає принципова відмінність в поглядах на майбутнє України М. Драгоманова і М. Міхновського?

Тема 3

Політична влада

1. Складіть схему за такими параметрами: влада державна і влада політична, спільне і відмінне.
2. Назвіть і охарактеризуйте основні риси політичної, державної влади в умовах тоталітаризму?
3. Проаналізуйте проблеми легітимності української влади.
4. Порівняйте, як досягається легітимність політичної влади у демократичних, тоталітарних державах та державах перехідного типу

Тема 4

Держава як основний інститут політичної системи суспільства

1. На основі Конституції України складіть схему державного устрою нашої держави.
2. Назвіть і дайте коротку характеристику форм державного устрою різних країн (Україна, Республіка Польща, США, ФРН, Російська Федерація).
3. За яких причин держава може втратити свій суверенітет?
4. Назвіть основні цілі і функції соціальної держави. Які передумови є необхідними для формування соціальної держави?
5. Чи стали засоби масової інформації інститутом громадянського суспільства в Україні? Чи має Україна успіхи у формуванні громадянського суспільства?

Тема 5 Політичні режими

1. Сформулюйте ознаки авторитаризму. Чи може авторитарний режим відігравати позитивну роль в історії? Наведіть приклади.
2. Який політичний режим існує в сучасній Україні? Аргументуйте свою відповідь.
3. Які причини виникнення тоталітарного режиму в Італії у 20-х рр. ХХ ст. та Німеччині у 30-х рр. ХХ ст.? Які прояви мав режим у цих країнах?
4. Чим сучасна демократія відрізняється від античної? Заповніть таблицю.

Антична демократія	Сучасна демократія
1. Пряма	1.
2. Воля більшості	2.
3. Переслідування інакомислення	3.
4. Право політичної участі розповсюджується тільки на вільних громадян	4.

5. У країні Х проводяться вибори та існує парламент. Чи можна на основі цих ознак стверджувати, що в цій країні демократичний політичний режим?
6. Порівняйте політичні режими за такими критеріями

Критерії	Тоталітаризм	Авторитаризм	Демократія
Ступінь політичної свободи, наявність прав і свобод			
Принцип розподілу влади			
Місце і роль держави			
Зрілість громадянського суспільства			
Наявність опозиції, інакомислення			
Існування конкурентної партійної системи або монополія однієї партії			
Виборча система			

Тема 6

Політичні партії, партійні системи та громадсько-політичні об'єднання

1. Яку роль виконують політичні партії у сучасному політичному процесі?
2. Порівняйте кадрові та масові політичні партії за такими ознаками:
 - а) структура партії;
 - б) принципи діяльності;
 - в) характер членства;
 - г) функції партій.
3. Сформулюйте переваги та недоліки однопартійної, двопартійної та багатопартійної систем.
4. Який тип партійної системи є, на Ваш погляд, найбільш ефективним?
5. Охарактеризуйте діяльність найбільш впливових політичних партій в Україні.

Дискусія (ділова гра)

1. Створити політичну партію для участі у парламентських виборах – розробити партійну програму, партійну символіку, політичну рекламу, підготувати виступ політичному лідеру. Семінар проходить у вигляді дебатів з презентацією створених політичних партій.
2. Написати передвиборчу програму політичної партії для участі у місцевих виборах.
3. Розробити план політичної кампанії для участі політичної партії у виборах регіонального рівня.

Тема 7

Політична еліта та політичне лідерство

1. Який тип лідера (за політичним стилем) може бути корисним для сучасної України?
2. Охарактеризуйте формування політичної еліти в сучасній Україні.
3. Наскільки справедливим є твердження, що лідерство – функція ситуації? Наведіть приклади того, як видатні особистості використовували ситуацію для особистого звеличення.

Тема 8

Політична свідомість та політична культура

1. Визначте роль громадської думки в політичній свідомості суспільства.
2. З'ясуйте основні фактори формування політичної культури в сучасній Україні.
3. Дослідіть зміст і характер формування політичної свідомості в сучасному українському суспільстві.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

1. Право бути обраним - це:
 - активне виборче право
 - пасивне виборче право
 - конституційне право
 - індивідуальне право
2. Що, з наведеного нижче, є прикладом змішаної виборчої системи?
 - одна половина складу парламенту країни Д. обирається за мажоритарною системою, інша половина - за пропорційною
 - конгресмени США обираються по багатомандатних виборчих округах, що налічують рівну кількість жителів
 - в Австралії перемагає той кандидат, який на виборах набрав 50% + 1 голос
 - у Франції при виборах депутатів парламенту в першому турі голосування застосовується система абсолютної більшості, у другому - більшості відносної
3. Митрополит Іларіон відомий як автор:
 - «Слова о законі і благодаті»
 - «Повчання дітям»
 - «Уставу земляного»
 - «Повісті минулих літ»
4. Згідно з Н.Макіавеллі, правитель повинен поєднувати риси:
 - вождя і священнослужителя
 - законодавця і судді
 - лева і лисиці
 - лева і орла
5. Відмітьте типи політичної культури, виділені американськими вченими Г.Алмондом і С.Вербою:
 - гомогенна, підданська, патріархальна
 - етатистська, підданська, активістська
 - патріархальна, підданська, активістська
 - гомогенна, підданська, активістська
6. Абсентеїзм - це:
 - ухил від участі в політичному житті
 - участь у політичному житті
 - політичний заколот
 - політична активність
7. Що можна віднести до різновидів тоталітарного режиму?
 - консерватизм
 - лібералізм
 - сталінізм
 - теократизм

8. Яке із положень характеризує демократичний політичний режим?

- регламентація всіх сфер суспільного життя
- існування єдиної демократичної ідеології
- реалізація принципу розподілу влади
- відсутність опозиції.

9. Політичну систему можна типологізувати за:

- типом правової системи
- типом економічної системи
- типом політичного режиму
- типом формування адміністративного апарату

10. Підхід у політології, заснований на вивченні політичної поведінки:

- компаративізм
- корпоративізм
- біхевіоризм
- консерватизм

11. Патріархальна політична культура характеризується:

- відсутністю у людей інтересу до політики, політичної влади, політичних інститутів
- певним інтересом соціальних суб'єктів до функціонування політичної системи
- значним інтересом громадян до політичної системи
- інше

12. Визначте поняття - легісти (законники) - це:

- послідовники Шан-Яна
- ченці з монастиря Святого Патрика
- представники сучасної ліберально-демократичної партії Великої Британії
- послідовники Лао-Цзи

13. Президентом України може бути обраний громадянин України не молодший:

- 25 року
- 30 років
- 35 років
- 45 років

14. Суверенітет держави - це:

- верховенство влади держави всередині країни та її незалежність у зовнішніх зносинах
- відносини панування та підкорення, керівництва й підпорядкування, які існують між органами державної влади
- система встановлених або санкціонованих державою і спрямованих на регулювання суспільних відносин загальнообов'язкових норм, дотримання й виконання яких забезпечується шляхом переконання і державного примусу
- особлива форма організації політичної влади в суспільстві, яка здійснює керівництво суспільством на основі права та за допомогою спеціальних механізмів правління.

15. Яка із функцій політології «відповідає» за включення у політичне життя нових поколінь народу?

- інноваційна
- світоглядна
- соціалізаційн
- правотворча

16. Що таке «вхід» у політичну систему суспільства?

- умови оптимального функціонування
- вимоги громадян до суб'єктів політичної системи
- включення у структуру політичної системи нових елементів
- вхід у структуру політичної системи нових елементів

17. Міждержавний союз, члени якого, зберігаючи свою незалежність, створюють спеціальні органи для координації дій у розв'язанні конкретних проблем - це:

- унітарна держава
- федерація
- конфедерація
- імперія

18. Фактором, який забезпечує стабільність і демократичність політичної системи, є:

- концентрація влади в руках президента
- концентрація влади в руках прем'єр-міністра
- механізм стримувань і противаг
- централізація політичної влади

19. Спосіб прийняття законів та інших рішень із найважливіших питань суспільного життя прямим волевиявленням громадян, шляхом всенародного голосування - це:

- вибори
- лобізм
- референдум
- плебіцит

20. Що таке виборчий ценз?

- здатність своїми діями набувати права і обов'язки
- дії громадян, виборчих об'єднань по формуванню різних органів влади, передбачених Конституцією України
- передбачені законодавством умови, яким повинен відповідати громадянин для отримання права обирати або бути обраним
- проект закону, внесений на розгляд законодавчого органу

21. Як називається право бути обраним до органів державної влади і в виборні органи місцевого самоврядування:

- активне виборче право
- пасивне виборче право
- класичне виборче право
- конституційне виборче право

22. Який із названих суб'єктів влади є первинним при демократичному політичному режимі?

- президент
- парламент
- домінуючий етнос
- народ

23. В.Липинський, С.Томашівський, В.Кучабський - представники:

- націоналізму
- консерватизму
- лібералізму
- комунізму

24. Якою має бути ідеальна держава на думку Конфуція:

- держава - це велика родина, де правитель - батько, а підлеглі - сини
- держава - це механізм регулювання суспільного життя
- держава - найбільша сила, що забезпечує права та свободи людини
- у державі кожен має займатися своєю справою

25. Здатність і можливість здійснювати визначальний вплив на політичну діяльність і політичну поведінку людей та їх об'єднань за допомогою будь-яких засобів - волі, авторитету, права, насильства тощо, це -:

- політична влада
- політичний тиск
- політична діяльність
- політична участь

26. Конфедерація - це:

- форма союзу, за якої держава зберігає свій суверенітет у повному обсязі
- велика держава, яка містить у своєму складі території інших народів і держав
- об'єднання двох держав під спільним правлінням одного монарха
- об'єднання трьох держав під спільним правлінням одного монарха

27. Хто є автором твердження про природний стан людства як "війни усіх проти всіх":

- Монтеск'є
- Руссо
- Гоббс
- Д.Локк

28. Наука про партії називається:

- партологія
- біхевіоризм
- кратологія
- ідеократія

29. Якому із наведених визначень відповідає висловлювання: «Вся державна влада йде від народу. Вона впроваджується народом через вибори та голосування, а також через спеціальні органи законодавства, виконавчої влади та правосуддя»?

- республіка
- монархія
- імперія
- диктатура

30. Об'єктом політології як науки є

- політичні відносини і політична діяльність
- політична влада
- політична сфера життя суспільства
- суспільство в цілому

31. В який історичний період політологія сформувалась як академічна наука і навчальна дисципліна?

- в період античності
- в епоху нового часу
- в період кінця XIX - на початку XX століття
- в середині XX століття

32. Найкращою формою правління Аристотель вважав:

- монархію
- демократію
- олігархію
- політію

33. На думку Платона в ідеальній державі повинні правити:

- військові
- багатії
- народ
- філософи

34. Ресурси влади, це:

- конкретні засоби, за допомоги яких суб'єкт влади впливає на об'єкт для досягнення поставлених ним цілей
- це природні ресурси, якими розпоряджається влада (руда, вугілля, газ тощо)
- ресурси, за допомоги яких певні суб'єкти прагнуть прийти до влади (гроші, вплив тощо)
- природні ресурси, придатні для задоволення певних потреб людини

35. Який вид легітимності не описано М. Вебером:

- легальний
- харизматичний
- ідеологічний
- традиційний

36. Хто з нижче названих мислителів першим обґрунтував поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову:

- Ж.Ж. Руссо
- Ш.-Л. Монтеск'є
- Аристотель
- Платон

37. Найважливішим ресурсом влади за Е. Тоффлером є:

- сила
- багатство
- знання
- авторитет

38. Демократія - це:

- влада закону
- влада народу
- влада капіталу
- згода в суспільстві

39. Яка ідеологія несумісна з демократією:

- лібералізм
- консерватизм
- фашизм
- комунізм

40. Держава не втручається в неполітичну сферу життя людини:

- при демократії
- за тоталітаризму
- при авторитаризмі
- при всіх політичних режимах

41. Політична система суспільства – це:

- сукупність державних і громадських організацій правових і політичних норм, за допомогою якої приймаються і здійснюються на практиці владні рішення для даного суспільства
- сукупна діяльність соціальних суб'єктів спрямована на розробку правових норм
- система, яка сприяє вихованню молоді
- система громадянських інститутів

42. Стабільність політичної системи залежить від:

- економічного зростання і підвищення добробуту громадян
- розподілу доходів громадян
- зосередження всіх владних функцій в руках виконавчої влади
- система громадянських інститутів

43. Підтримка політичної системи з боку громадян проявляється в:

- сплаті податків
- неформальній політичній діяльності
- нігілізмі по відношенню до державної символіки
- ухилянні від служби в армії

44. Держава – це:

- базовий інструмент політичної системи, який створюється для налагодження життєдіяльності суспільства і здійснення політичної влади
- об'єднання людей за професійною ознакою з метою захисту загальних інтересів
- організація яка об'єднує людей з метою спільної боротьби за свободу і незалежність
- вільне об'єднання людей для досягнення певних наперед визначених цілей

45. Що таке державний суверенітет?

- незалежність держави від інших у її внутрішніх і зовнішніх відносинах
- права народу на свободу вибору соціального і політичного ладу
- незалежність вищих органів влади від суспільства
- вільне об'єднання людей для досягнення певних наперед визначених цілей

46. Держава виникла як згода між людьми у результаті:

- суспільного поділу праці
- суверенізації влади
- суспільного договору
- контракту на правління

47. Громадянське суспільство охоплює такі сфери:

- церква
- наука
- освіта та виховання;
- охоплюють діяльність профспілкових, наукових, культурних, спортивних, жіночих, національних та інших асоціацій і організацій

48. Визначальною ознакою політичної партії є:

- наявність організаційної структури
- пошук народної підтримки
- прагнення влади
- певна тривалість існування в часі

49. Яка партійна система існує зараз в Україні?

- трипартійна
- двопартійна
- однопартійна
- багатопартійна

50. Правляча еліта – це:

- засилля держави в усіх сферах життя суспільства

- вищі, привілейовані групи, прошарки, які здійснюють функції управління
- правова норма, що визначає стан людини в державі
- керівництво політичної партії

ЗАВДАННЯ ДЛЯ КОМПЛЕКСНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Варіант 1:

1. Що і як вивчає наука про політику? В чому суть основних понять науки про політику?
2. Дайте характеристику існуючим в політичній науці концепціям демократії.
3. Дайте визначення поняття «влада».

Варіант 2:

1. У чому полягають причини виникнення політики як явища суспільного життя?
2. З'ясуйте та дайте характеристику функціям політичної системи.
3. Дайте визначення поняття «політична партія».

Варіант 3:

1. Визначте основні структурні елементи політики та її функції.
2. Проведіть порівняльний аналіз президентської та парламентської республіки.
3. Дайте визначення поняття «політична свідомість».

Варіант 4:

1. Дайте морально-правову оцінку наступному твердженню: «Політична мета виправдовує будь-які засоби».
2. З'ясуйте відмінності політичних партій від громадських організацій та рухів.
3. Дайте визначення поняття «політична влада».

Варіант 5:

1. Які заслуги перед політичною наукою роблять Ш.Л.Монтеск'є видатним вченим?
2. Охарактеризуйте основні структурні компоненти політичної системи суспільства.
3. Дайте визначення поняття «легітимність».

Варіант 6:

1. Які основні політичні ідеї містять літературні пам'ятки часів Київської Русі?
2. Визначте та охарактеризуйте основні функції, які здійснюють громадські організації та рухи в сучасній Україні.
3. Дайте визначення поняття «ресурси влади».

Варіант 7:

1. Визначте внесок М.Грушевського та В.Винниченка в розвиток української політичної думки.
2. Дайте порівняльну характеристику сучасних концепцій демократії.
3. Дайте визначення поняття «харизма».

Варіант 8:

1. Охарактеризуйте наявні в політичній науці теоретичні підходи до тлумачення поняття «політичний режим». З'ясуйте особливості політичного режиму сучасної України.
2. Які, на Ваш погляд, існують можливості інтеграції України з країнами Заходу?
3. Дайте визначення поняття «виборча система».

Варіант 9:

1. Проаналізуйте різноманітні визначення предмета політології. Виберіть, на ваш погляд, найбільш вдалі.
2. Дайте оцінку функціонуванню прямої та представницької демократії в Україні.
3. Дайте визначення поняття «громадська організація».

Варіант 10:

1. Проаналізуйте основні концепції політики.
2. Порівняйте патріархальний, підданський та активістський типи політичної культури (за типологією Г.Алмонда).
3. Дайте визначення поняття «партійна система».

Варіант 11:

1. Чим відрізняються погляди Платона і Арістотеля на державу, владу і власність.
2. Визначте особливості функціонування громадянського суспільства в сучасній Україні.
3. Дайте визначення поняття «монархія».

Варіант 12:

1. Охарактеризуйте політичні ідеї членів Кирило-Мефодієвського товариства.
2. Визначте та дайте характеристику причинам і умовам виникнення громадських організацій та рухів.
3. Дайте визначення поняття «республіка».

Варіант 13:

1. Розкрийте сутність і зміст політичної системи, її роль у життєздатності суспільства.
2. Визначіть та дайте характеристику ролі політики у вирішенні національних проблем.
3. Дайте визначення поняття «двопартійна система».

Варіант 14:

1. Розкрийте сутність та основні ознаки такого політичного суспільного явища як політична партія.
2. Вкажіть та охарактеризуйте особливості ідеологічної ситуації в сучасній Україні.
3. Дайте визначення поняття «тоталітаризм».

Варіант 15:

1. Дайте характеристику сучасним політичним рухам і здійсніть їх типологізацію.
2. Дайте оцінку внеску П. Орлика в розвиток української політичної думки.
3. Дайте визначення поняття «держава».

Варіант 16:

1. Зробіть порівняльний аналіз парламентської та президентської форм правління.

2. З'ясуйте особливості функціонування ідеології у тоталітарному та демократичному суспільствах.
3. Дайте визначення поняття «пропорційна виборча система».

Варіант 17:

1. Дайте оцінку різновидам партійних систем. Розкрийте особливості партійної системи України.
2. Проаналізуйте концепції походження держави. Сутність держави та її істотні ознаки.
3. Дайте визначення поняття «громадянське суспільство».

Варіант 18:

1. Зробіть порівняльну характеристику виборчих систем. З'ясуйте основні недоліки кожної з них.
2. З'ясуйте як співвідносяться між собою явища політичної свідомості та політичної культури.
3. Дайте визначення поняття «конфедерація».

Варіант 19:

1. З'ясуйте та дайте характеристику структурі знань політичної науки.
2. Проаналізуйте основні підходи до визначення поняття «влада».
3. Дайте визначення поняття «однопартійна система».

Варіант 20:

1. Визначіть етапи розвитку та причини виникнення політичних партій.
2. З'ясуйте спосіб функціонування громадянського суспільства за різних типів політичних режимів.
3. Дайте визначення поняття «фашизм».

Варіант 21:

1. З'ясуйте внесок Н. Маніавеллі в розвиток знань про політику.
2. Дайте оцінку участі України в діяльності міжнародних організацій.
3. Дайте визначення поняття «політика».

Варіант 22:

1. Визначте основні функції політичної системи.
2. Поясніть чим викликане зростання ролі політики у житті сучасного суспільства.
3. Дайте визначення поняття «політична культура».

Варіант 23:

1. Розкрийте ознаки демократичного режиму. З'ясуйте труднощі переходу України від авторитарного режиму до демократії.
2. Виявіть спільне та відмінне політології та інших соціально-гуманітарних наук.
3. Дайте визначення поняття «парламент».

Варіант 24:

1. Дайте оцінку функцій політичних партій в системі влади.
2. Дайте характеристику реалізації влади у тоталітарному суспільстві.
3. Дайте визначення поняття «виконавча влада».

Варіант 25:

1. Охарактеризуйте місце громадських організацій та рухів в структурі сучасних політичних систем.
2. Проведіть порівняльний аналіз тоталітарного та демократичного політичного режиму.
3. Дайте визначення поняття «політична ідеологія».

ТЕМАТИКА НАУКОВИХ ДОПОВІДЕЙ, РЕФЕРАТІВ ТА ПОВІДОМЛЕНЬ

1. Роль, зміст і особливості політики в сучасних умовах.
2. Значення політології як науки, її місце серед суспільних наук.
3. Політичні ідеї античності й епохи Відродження.
4. Особливості політичної влади в Україні.
5. Особливості політичних поглядів Платона й Аристотеля.
6. Макіавеллізм як політична доктрина.
7. Перебудова суспільства і формування правової держави на Україні.
8. Природа тоталітарної влади.
9. Профспілки в сучасному світі.
10. Міжнародні організації і їхня роль у житті суспільства.
11. Місце людини в політиці.
12. Права й обов'язки людини в сучасному світі: проблеми і рішення.
13. Лідерство і влада: порівняльна характеристика.
14. Культ особистості і його проблеми.
15. Особливості формування політичної культури в Україні.
16. Національні меншини в поліетнічних країнах: досвід проживання.
17. Інтернаціональний характер рішення глобальних проблем.
18. Роль міжнародних організацій у рішенні глобальних проблем сучасного світу.
19. Формування владних структур у сучасному українському суспільстві.
20. Політичні погляди мислителів Стародавньої Греції.
21. Пилип Орлик і його Конституція.
22. Суспільно-політичні погляди М.С.Грушевського.
23. Особливості формування та діяльності політичних партій України.
24. Політична система сучасної України.
25. Роздержавлення і приватизація як політична проблема.
26. Міжнаціональні конфлікти: причини виникнення та шляхи подолання.
27. Особливості розвитку політичної культури українського народу в період розбудови незалежної держави.
28. Міграційна ситуація в Україні.
29. Роль і місце людини у політичному житті суспільства.
30. Політична соціалізація особи та її особливості в Україні.
31. Політичне лідерство в сучасній Україні: механізм формування і функціонування, критерії оцінки популярності й ефективності.
32. Політичний портрет одного з лідерів (за бажанням).
33. Жінка в ролі політика, лідера.
34. Глобальні проблеми сучасності.
35. Нація як суб'єкт політики.
36. Етнонаціональна політика у сучасних державах.
37. Проблеми етнополітики в Україні.

38. Еволюція інституту виборів.
39. Пряма та представницька форми демократії: порівняльний аналіз.
40. Роль політичної науки у формуванні наукового світогляду студентської молоді.
41. Концепція поділу влади: сучасне осмислення.
42. Проблеми забезпечення легітимності сучасної української влади.
43. Концепція раціональної бюрократії М. Вебера.
44. Походження влади та її джерела.
45. Формування багатопартійної системи в Україні.
46. Взаємозв'язок партійних та виборчих систем.
47. Громадські організації України.
48. Абсентеїзм: поняття, ознаки, форми.
49. Порівняльний аналіз основних виборчих систем.
50. Основні способи формування політичного іміджу кандидата в депутати.
51. Технологія проведення виборчої кампанії.
52. Інформаційний чинник сучасної політичної соціалізації
53. Специфіка авторитарних та тоталітарних політичних режимів
54. Нові соціальні рухи в сучасному світі
55. Політична еліта України: особливості формування та етапи еволюції
56. ООН - провідна міжнародна універсальна організація: досвід, проблеми, шляхи їх розв'язання.
57. НАТО і Україна на сучасному етапі.
58. Європейський Союз і Україна: партнерство та співробітництво, шляхи розв'язання невирішених питань.
59. Українсько-російські відносини: досвід, проблеми, прогнози.
60. Розпад СРСР, його причини, наслідки.
61. Військові конфлікти сучасності та їх особливості.
62. Соціально-політичні конфлікти в Україні на сучасному етапі розвитку, шляхи їх вирішення.
63. Політичний конфлікт – постійно діюча форма боротьби за владу.
64. Тероризм – нова глобальна проблема сучасності: шляхи її вирішення.
65. Майбутнє України в нових геополітичних реаліях.
66. Сила авторитет та примус у структурі влади.
67. Умови ефективності федеративного устрою держави в сучасному світі.
68. Переваги та недоліки республіканських форм правління.
69. Різновиди та причини збереження сучасних монархічних держав.
70. Феномен харизматичного лідера у ХХ столітті.

ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ З КУРСУ «ПОЛІТОЛОГІЯ»

1. Політика як соціальне явище та об'єкт вивчення політології.
2. Сутність, структура та функції політики.
3. Структура, об'єкт та предмет політології.
4. Основні категорії, методи і функції політології.
5. Місце політології в системі суспільних наук.
6. Політична думка Стародавнього Сходу.
7. Античні політичні вчення (Греція, Рим).
8. Основні риси політичної думки епохи Середньовіччя.
9. Вчення про політику Н.Мак'явеллі.
10. Політичні ідеї мислителів періоду німецької класичної філософії (Кант, Фіхте, Гегель).
11. М.Вебер як класик західної політології. Вчення Вебера про ідеальні типи влади.
12. Пам'ятки політичної думки Київської Русі.
13. Конституція Пилипа Орлика як втілення української державницької ідеї.
14. Києво – Могилянська академія як головний осередок культури і освіти в Україні.
15. Назвіть характерні особливості соціальних і політичних поглядів М. Драгоманова, М. Костомарова, Т. Шевченка, І. Франка. В чому полягає їх актуальність у житті сучасної України?
16. Кирило-Мефодіївське товариство (1846-1847р), та його роль у розвитку української суспільної думки в ХІХ столітті.
17. Д. Донцов – представник національно-державницького напрямку.
18. Духовно-моральні виміри політики у поглядах Г.Сковороди.
19. Політичні ідеї І.Франка та Л.Українки.
20. Теорія національного самовизначення М.Грушевського.
21. Державницька ідея В.Винниченка.
22. Націоналізм Д.Донцова.
23. Монархічно-гетьманська концепція В.Липинського.
24. Влада як явище суспільного життя. Принцип розподілу державної влади та її історичні форми.
25. Сутність соціальної політики, специфіка її формування в сучасних умовах України.
26. Державна влада як вища форма політичної влади, її основні функції.
27. Ознаки та ресурси політичної влади
28. Проблема легітимності політичної влади
29. Політична влада в Україні: риси та особливості.
30. Взаємодія законодавчої, виконавчої і судової влади у демократичному суспільстві. Проблема розподілу влади в Україні.
31. Поняття політичної системи суспільства, механізм її функціонування.
32. Структура, функції та типологія політичної системи.
33. Основні напрями, особливості та проблеми розвитку політичної системи України.
34. Походження держави, її сутність, ознаки і функції.
35. Форми державного правління, їх характеристика.
36. Форми державного устрою, їх характеристика.
37. Визначте основні ознаки правової держави та громадянського суспільства, розкрийте їх зміст.
38. Поняття про демократію, її витоки, зміст та основні форми.

39. Проблеми розвитку демократії у сучасній Україні.
40. Політичні режими як способи реалізації політичної влади. Основні види політичних режимів.
41. Тоталітарний і авторитарний політичні режими, їх типові риси, різновиди, перспективи розвитку.
42. Демократичний політичний режим: сутність та критерії визначення.
43. Особливості переходу від тоталітаризму до демократії в Україні.
44. Поняття, типологія та функції політичних партій.
45. Основні сучасні партійні системи.
46. Громадсько-політичні об'єднання і рухи: поняття, функції, класифікація.
47. Вибори та їх роль у політичному житті.
48. Вибори як демократичний спосіб формування та позачергової зміни персонального складу органів державної влади.
49. Вибори президентські, парламентські і муніципальні. Вибори чергові та позачергові.
50. Стадії виборчого процесу.
51. Типи виборчих систем. Мажоритарна виборча система. Пропорційна виборча система. Змішана виборча система.
52. Виборча система України. Етапи трансформації виборчої системи.
53. Абсентеїзм і його причини.
54. Лобізм як політична практика.
55. Політичні еліти: сутність, типологія та механізм формування.
56. Політична еліта сучасної України.
57. Політичне лідерство: сутність, ключові якості та типи поведінки.
58. Імідж політичного лідера. Зовнішні фактори, що впливають на формування політичного лідера.
59. Політична свідомість і політична культура, як важливі елементи політичної системи.
60. Політична ідеологія як найважливіший стрижень політичної свідомості людини, її структура (ідея, гіпотеза, концепція, теорія, ідеал, гасло, програма політичного розвитку).
61. Рівні та типи політичної культури.
62. Політична соціалізація.
63. Особливості формування політичної культури в Україні, її стан в сучасних умовах.
64. Сутність, типи та функції політичної свідомості.
65. Етнонаціональні процеси в сучасному світі: тенденції, проблеми, перспективи.
66. Особливості етнонаціональних відносин в сучасній Україні.
67. Природа, місце і роль міжнародної політики та міжнародних відносин у житті сучасного суспільства.
68. Міжнародні організації (урядові, неурядові, глобальні, групові, регіональні) і рухи, їх функції, завдання та тенденції розвитку в сучасному світі.
69. Україна в системі сучасних міжнародних відносин та її місце в сучасному геополітичному просторі.
70. Міжнародні конфлікти, причини їх виникнення та шляхи вирішення.
71. Міжнародні відносини і міжнародна політика. Національний інтерес та національна безпека.
72. Україна в геополітичній стратегії світового співтовариства.
73. Глобальні проблеми сучасності та їх політологічний вимір, шляхи їх розв'язання.
74. Тероризм – нова глобальна проблема сучасності її сутність та вирішення.

75. Україна в геополітичній стратегії світового співтовариства.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Аляєв Г.Є. Політологія: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Полтава: АСМІ, 2007. – 280 с.
2. Арон Р. Демократия и тоталитаризм. – М., 1993.
3. Арон Р. Мир і війна між націями. – К.: Юніверс, 2000. – 686 с.
4. Бенетон Ф. Введение в политическую науку / Пер. с фр. – М.: Издательство „Весь мир», 2002. – 368 с.
5. Бодуен Ж. Вступ до політології / (Пер. з фр. О.Марштуненко) – К.: Основи, 1995. – 174 с.
6. Вебер Макс. Покликання до політики // Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика / Пер. з нім. Олександр Погорілий. – К.: Основи, 1998. – С. 173-191.
7. Власть в жизни и наука о власти. Словарь-справочник / Под общ. ред. з.д.н. РФ, проф. В.Ф.Халипова – М.: Витязь, 2004 г. – 440 с.
8. Гаджиев К.С. Введение в политическую философию: Учебное пособие. – М.: «Логос», 2004. – 336 с.
9. Гаджиев К.С. Политология. Учебник для высших учебных заведений. – М.: Университетская книга, «Логос», 2006. – 488 с.
10. Горбач Олександр, Демчишак Руслан Політологія: навчальний посібник. – Львів: ЛДІНТУ ім. В. Чорновола, 2011.-264 с.
11. Громадянське суспільство в сучасній Україні: специфіка становлення, тенденції розвитку / За заг.ред. Ф.М.Рудича. – К.: Парламентське вид-во, 2006. – 412 с.
12. Демократія: Антологія / Упорядник О.Проценко. – К.: Смолоскип, 2005. – ХХVІІІ+1108 с.
13. Зеленько Г. І., Політична еліта в країнах Центрально-Східної Європи / Політика в особах. Монографія. / За заг. ред. Ф.М. Рудича. – К.: Парламентське видавництво, 2008. - С. 321 – 342.
14. Зеленько Г. І., Формування і забезпечення діяльності політичної партії / Прикладна політологія: навч. посіб. / За ред. В.П. Горбатенка. – К.: ВЦ «Академія», 2008. – С. 135 – 155.
15. Кирилюк Ф.М. Історія політології: Підручник для вищих навчальних закладів. – К.: Знання України, 2001. – 535 с.
16. Климкова І. І. Вибори і виборчі системи [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І. І. Климкова, М. А. Остапенко ; Міжрегіон. акад. упр. персоналом (МАУП). - К. : Персонал, 2011. - 159 с.
17. Конституція України: Прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К.: Просвіта, 1996. – 80 с.
18. Конституція України. Зі змінами внесеними рішенням Верховної ради „Про внесення змін та доповнень до Конституції» України від 8.12.2004. № ІV-2222. К., 2004.
19. Короткий оксфордський політичний словник / Пер. з англ.; за ред. І.Макліна, А Макмілана. – К.: Вид-во – Основи», 2005. – 789 с.
20. Макар Ю. І. Україна в міжнародних організаціях : навч. посібн / Ю. І. Макар, Б. П. Гдичинський, В. Ю. Макар та ін. – Чернівці : Прут, 2009. – 880 с.
21. Обушний М.І., Примуш М.В., Шведа Ю.Р. Партологія: Навчальний посібник / За ред. М.І.Обушного. – К.: Арістей, 2006. – 432 с.
22. Парсон Вейн. Публічна політика. Вступ до теорії й практики аналізу політики: Пер. з англ. – К.: Вид.дім – Києво-Могилянська академія», 2006. – 549 с.

- 23.Петренко В.В. Політична мова як засіб маніпулятивного впливу: Дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2003. – 177 с.
- 24.Політична система сучасної України: Особливості становлення, тенденції розвитку. – Київ, 2002.
- 25.Політологічний енциклопедичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна. – К. : Генеза, 2004. – 736 с.
- 26.Політологія : підручн. / М. П. Требін, Л. М. Герасіна, І. О. Поліщук та ін. – Х. : Право, 2013. – 416 с.
- 27.Політологія : підручн. для студентів вищ. навч. закладів / за ред. О.В. Бабкіної, В.П. Горбатенка; В.Г. Антоненко, В.Д. Бабкін, О.В. Бабкіна та ін.. - 3-є вид., перероб., доп.. - К.: Академія, 2010. - 567 с.
- 28.Політологія: історія та методологія. За заг.редакцією проф.Ф.М. Кирилюка. К. – Здоров'я. – К., 2000. – 632 с.
- 29.Політологічний енциклопедичний словник / В.Б. Авер'янов, І.В. Алексеєнко, С.С. Андреев та ін.; В.П. Горбатенко (упоряд.), Ю.С. Шемшученко та ін. – К., 2004. – 428 с.
- 30.Політичні партії у виборах: теорія та практика виборчої кампанії : навчально-методичний посібник. – К. : Знання, 2012. – 373 с.
- 31.Половко О.О. Особливості політичного тероризму в сучасному суспільстві: Дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2005. – 189 с.
- 32.Потульницький В.А. Історія української політології: Концепції державності в українській зарубіжній історико-політичній науці. – К., 1992. – 232 с.
- 33.Потульницький В.А. Теорія української політології. Курс лекцій. – К., 1993. – 192с.
- 34.Романюк А. Партії та електоральна політика / А. Романюк. – Львів : Астролябія, 2005. – 366с.
- 35.Рудич Ф.М. Політологія. Курс лекцій. К., - 2000. – 200 с.
- 36.Рудич Ф.М. Політологія: Підручник. – 2-е вид., стереотип. – К.: Либідь, 2006. – 480 с.
- 37.Рябов С.Г. Політологічна теорія держави. - К., 1996.
- 38.Рябов С.Г. Політологія: словник понять і термінів. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К.: Видавничий дім „КМ Академія”, 2001. – 256 с. – (Сер. „Книга НаУКМА”).
- 39.Рябов С. Політика як суспільне явище // Політологічні читання. – 1994. – № 2. – С. 23-28.
- 40.Сарторі Джовані. Порівняльна конституційна інженерія. Дослідження структур, мотивів і результатів. – К., 2001. - 224 с.
- 41.Скиба В., Горбатенко В., Туренко В. Вступ до політології. Екскурс в історію правничо-політичної думки. – К., 1998.
- 42.Сравнительная политика. Основные политическое системы современного мира / Под. общ.ред. В.С.Бакирова, Н.И.Сазонова. – Х.: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2005. – 592 с.
- 43.Сучасна західна політологія. Короткий нарис історії й теорії: Конспект лекції /Упорядн. А.В.Місуно, В.В. Братаніч. – К., 1991.
- 44.Токвіль А. Про демократію в Америці. – К., 1999.
- 45.Українська політологія: витоки та еволюція: Навч.посібник / За ред. Ф.М. Кирилюк. – К., 1995.

46. Філософія політики: Короткий енцикл. словник / Авт. – упоряд.: Андрущенко В.П. та ін. – К.: Знання України, 2002. – 670 с.
47. Шаповал В.Н. Зарубіжний парламентаризм. – К., 1993.
48. Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної науки): Підручник. – К.: Либідь, 2002. – 576 с
49. Щедрова Г.П., Барановський Ф.В., Новакова О.В., Пашина Н.П. та ін. Основи політології :: навч. посібн. [Електронний ресурс] - Луганськ: вид-во СЛУ ім. 4 В. Даля, 2005. - 170с. – Режим доступу : <http://politics.elib.org.ua/pages-cat-71.html>
[11](#).
50. Юрій М. Ф. Політологія [Текст] : підручн. / М. Ф. Юрій. – К. : Дакор, 2006. – 217 с.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНИ КУРСУ

Адміністративна реформа – зусилля держави щодо перетворення системи державного управління на гнучку, ефективну, здатну враховувати інтереси громадян і їх об'єднань, бути відповідальною за свої рішення; включає як реформу державної служби, так і оптимізацію внутрішньої структури та функцій органів виконавчої

влади, відносин між державною виконавчою владою та іншими органами влади, місцевим самоврядуванням, організаціями громадянського суспільства, фізичними та юридичними особами.

Адміністративний ресурс – політична практика, коли відповідальні працівники державних установ використовують своє службове становище, аби впливати на людей та перебіг політичних, економічних, культурних, інших подій, що перебувають поза межами їхнього підпорядкування, повноважень і компетенції. Така практика веде до позбавлення людей свободи вибору й волевиявлення на підставі їх адміністративної залежності від державних посадових осіб. Застосування адміністративного ресурсу властиве тим державам, в яких рівень демократичності основоположної влади незначний.

Абсентеїзм – (від лат. *absens* – відсутній) – неучасть громадян у громадському й політичному житті, у заходах, спрямованих на реалізацію їхніх прав і свобод, зокрема ухиляння від участі у виборах.

Авторитарний політичний режим – політичний режим, який характеризується субординацією суб'єктів політичних відносин, наявністю сильного центру, що має концентровану владу, можливістю застосування насильства чи примусу.

Агрегування інтересів – узгодження та впорядкування інтересів і потреб соціальних верств населення.

Адміністративно-командне управління – управління суспільним життям, що характеризується жорсткою централізацією, обмеженням або й запереченням прав на самоврядування, дріб'язковою регламентацією й бюрократизацією усіх сфер суспільного життя.

Активістська політична культура – тип політичної культури, який характеризується значним інтересом громадян до політичної системи та наслідків її функціонування, активною орієнтацією на особисту участь у політичному процесі.

Активна зовнішня політика – форма зовнішньої політики, яка полягає в пошуках рівноваги між внутрішньою та зовнішньою політикою.

Альянс – військово-політичний союз.

Англо-американська політична система – система з чітким розподілом функцій гілок влади, наявністю механізму стримувань і противаг, високою організованістю, стабільністю.

Анексія – приєднання, насильницьке включення до складу держави частини території іншої держави.

Антитехнології (девіантні технології) – політичні технології, що суперечать існуючим у суспільстві законам, нормам, традиціям та звичаям.

Артикуляція інтересів – пред'явлення вимог до осіб, що приймають політичні рішення.

Багатопартійна система – цілісне утворення, що формується всередині політичної системи суспільства на основі усталених зв'язків між політичними партіями, які відрізняються програмними настановами, тактикою, внутрішньою структурою.

Багатопартійність – одна з основоположних умов демократичного ладу, коли інтереси різних суспільних верств виражаються відповідними політичними партіями, що змагаються між собою за державну владу і здійснюють більш або менш визначальний вплив на події в суспільстві. Реальна багатопартійність не там, де багато

партій, а там, де партії мають вагому соціальну базу, репрезентують суттєві інтереси, дійсно впливають на розв'язання нагальних суспільних проблем.

Бікамералізм – (від англ. bicameral – двопалатний) – двопалатне влаштування найвищого законодавчого і представницького органу в державі. Верхні палати парламенту держави, як правило, виконують контрольну функцію щодо дій та рішень нижньої палати й уряду, а подекуди мають також право законодавчого вето. У федеративних державах вони виконують функції репрезентації й захисту інтересів суб'єктів федерації. У двопалатних парламентах нижні палати обираються безпосередньо населенням, членами ж верхніх палат стають внаслідок загальних виборів (сенат США), делегування урядів суб'єктів федерації (бундесрат ФРН) або ж спадкоємного наслідування (палата лордів у Великій Британії).

Більшість – кількісне переважання прихильників якоїсь ідеї чи рішення над їхніми опонентами. Більшість – найперша засада демократичного способу прийняття рішень і необхідна умова обрання кандидата на виборну посаду. Розрізняють більшість відносну – хоча б на один голос більше від суперника чи альтернативної пропозиції, абсолютну – коли перевага більшості сягає 50 відсотків голосуючих плюс ще хоча б один, і кваліфіковану (так звану конституційну), яка дорівнює більше двох третин усього складу тих, хто приймає рішення чи здійснює обрання.

Біхевіоризм – метод, напрям в політології. Біхевіоризм базується на вивченні політичної поведінки людей засобами емпіричних методів.

Блокада політична – комплекс заходів економічного й військово-політичного характеру одних держав проти інших з метою припинення їхніх зв'язків із зовнішнім світом.

Боротьба політична – явище політичного життя, в основі якого лежить зіткнення інтересів різних політичних сил, кожна з яких прагне досягти певної політичної мети.

Бюрократія – (від франц. bureau – бюро, канцелярія та грец. kratos – сила, влада, панування) – система управління, що спирається на розгалужену та ієрархізовану (підпорядковану єдиному початку з гори до низу) структуру чиновницького апарату. Бюрократія – це і сукупність службовців апарату державного управління.

Виконавча влада – одна з гілок державної влади, відповідальна за організацію та здійснення внутрішньої і зовнішньої політики, за здійснення рішень, ухвалених представницько-законодавчим органом держави.

Відповідальність політична – різновид соціальної відповідальності, що означає морально-психологічну наставу суб'єктів політики, засновану на глибокому розумінні сенсу й наслідків політичної діяльності.

Влада – здатність і можливість здійснювати свою волю, чинити вирішальний вплив на діяльність, поведінку людей за допомогою певних засобів, зокрема авторитету, права, насильства, організаційний аспект і функціонально-специфічний початок втілення вольових рішень (економічна, політична, державна, духовна, сімейна, соціальна влада).

Гегемонізм державний – здійснення курсу на переважання в міжнародній політиці на рівні держави.

Геополітична величина – держава чи союз держав, здатні здійснювати тривалий та істотний вплив на міжнародні відносини і конфігурацію міжнародної політики; виявлення геополітичної величини обумовлене рядом чинників – власне географічних, політико-економічних, ідеологічних, балансом міжнародних відносин тощо.

Громадська думка – один із проявів масової суспільно-політичної свідомості, що відображає ставлення народу чи певної його частини до влади; сукупна, надособистісна позиція певної структурно означеної спільності людей щодо конкретних подій, проблем, рішень державних чи суспільних інститутів.

Громадянське суспільство – суспільство громадян із високим рівнем економічних, соціальних, політичних, культурних і моральних якостей, яке, будучи незалежним від держави, спільно з нею формує розвинені правові відносини, взаємодіє заради спільного блага.

Громадянськість – світоглядно-психологічний стан людини, що характеризується відчуттям себе громадянином конкретної держави, лояльним ставленням до її інституцій та законів, почуттям власної гідності у стосунках з представниками держави, знанням і поважанням прав людини, чеснот громадянського суспільства, готовністю і вмінням домагатися дотримання власних прав, вимагати від держави виконання її функцій, відповідальним ставленням до своїх обов'язків перед державою, патріотизмом.

Демарш – вплив на державу через дипломатичні канали з метою провокування вигідної для себе реакції.

Демократичний політичний режим – це форма організації суспільно-політичного життя, заснованого на принципах рівноправності його членів, періодичної виборності органів державного управління і прийняття рішень у відповідності з волею більшості.

Демократія – (від грец. demos – народ і kratos – влада) – така форма організації основоположної державної влади, яка передбачає народ в якості джерела державної влади, розумний її поділ, вільну виборність й оперативну змінюваність органів влади і посадових осіб, прийняття рішень за більшістю голосів.

Депутат – (від лат. deputatus – визначений, посланий) – особа, уповноважена групою людей на виконання якихось відповідальних завдань і доручень, на представництво і захист їхніх інтересів. Депутат – це виборний член представницького органу влади – парламенту чи зібрання нижчого рівня.

Держава – особлива форма людської спільноти, яка володіє суверенітетом і має певну структуру та організацію політичної влади і управління соціальними процесами на певній території.

Державна територія – фізична, матеріальна основа держави, до якої належить та частина суші, надр, повітряного і водного простору, на якій діють влада і закони даної держави.

Державний суверенітет – незалежність держави у зовнішніх і верховенство у внутрішніх справах.

Децентралізація влади – передача центром компетенції, ряду функцій і повноважень місцевим органам влади, які не підпорядковані центральній владі; правове відчуження повноважень держави як юридичної особи на користь іншої юридичної особи – місцевої влади.

Дисперсія влади – одночасне здійснення влади на всіх рівнях її функціонування й виходить за межі офіційно прийнятої системи поділу влади.

Електорат – (від франц. electeur – обираю) – корпус виборців, сукупність громадян, які користуються активним виборчим правом, тобто правом обирати когось до складу органу влади.

Етатизм – (від франц. *etat* – держава) – підпорядкування державі усіх сфер життя суспільства; політика активного втручання держави в економічну та інші сфери життя, цілковита їх підконтрольність державі. Наслідком етатизму є крайня централізація, дріб'язкова регламентація та бюрократизація суспільних процесів, відчуження народу від участі в громадських справах, у розв'язанні спільних проблем.

Загальне виборче право – один з основоположних принципів демократичного виборчого процесу, який означає, що до участі у виборах мають бути залучені всі громадяни країни, які досягли встановленого законом віку, без жодних обмежень, за винятком випадків, однозначно визначених законом.

Законодавча влада – орган державної влади, відповідальний за створення й дотримання певної системи законодавства у суспільстві, уповноважений ухвалювати нові і змінювати чинні закони. До функцій законодавчої влади в демократичних суспільствах належать також репрезентація інтересів громадян, призначення на посади й формування державних органів, контроль за діяльністю виконавчої влади та ін.

Законослухняність – шанування людиною чинних суспільних норм і правил суспільного співжиття, настанов та імперативів влади, дотримання законів, виконання обов'язків, покладених на неї громадою.

Засоби масової інформації – розгалужена мережа установ, які займаються збором, обробкою, поширенням інформації, пропагуючи вироблені політичні та правові норми.

Змішаний політичний режим – політичний режим, який інтегрує ознаки усіх основних політичних режимів: демократичного, авторитарного, тоталітарного, анархічного та ін.

Зовнішня політика – політика держав у сфері міждержавних відносин.

Інституціональна підсистема – підсистема політичної системи, до якої входять держава та її інститути, політичні партії, засоби масової інформації, церква та ін.

Інтегративна функція політичної культури – досягнення на базі загальноприйнятих політико-культурних цінностей злагоди в межах існуючої політичної системи.

Історизм – принцип історизму сприяє з'ясуванню конкретного соціально-історичного стану досліджуваного політичного об'єкта.

Компаративістика – порівняльна політологія; компаративістика вивчає політичний процес і політичні інститути в їх предметному порівнянні.

Компроміс – (від лат. *compromissum* – угода, згода) – згода, порозуміння з політичним опонентом, що досягнуті шляхом взаємних поступок. Компроміс у політичній взаємодії є однією із суттєвих ознак демократичного суспільства, його визначальним принципом.

Комунікативна функція політичної культури – функція, яка дозволяє встановити зв'язок між учасниками політичного процесу, а також передавати елементи політичної культури від покоління до покоління, накопичувати політичний досвід.

Консервативно активна зовнішня політика – форма зовнішньої політики, яка являє собою активний захист досягнутого балансу між внутрішньою і зовнішньою політикою.

Контент-аналіз – метод прикладної політології, що передбачає цілеспрямоване вивчення певного типу документів.

Контрибуція – фінансові зобов'язання держави, яка програла війну.

Конфедерація – союз самостійних, суверенних держав, який створюється з метою проведення єдиної політики щодо вирішення певних проблем.

Конфронтація політична – динамічний аспект міждержавних взаємодій, який характеризується напруженістю відносин.

Легітимність – здатність політичного режиму досягати суспільного визнання й виправдання обраного політичного курсу, винесених ним політичних рішень, кадрових або функціональних змін у структурах влади.

Легітимність – це стан, коли правомочність даної влади визнають суспільство і міжнародне співтовариство. Визначення чи підтвердження законності прав, владних повноважень, певних рішень.

Лідерства стиль у політиці – сукупність прийомів і методів, які застосовує лідер заради впливу на залежних від нього або підпорядкованих йому людей.

Мирне співіснування – спосіб міждержавного політичного розвитку, який характеризується утвердженням відносин добросусідства і норм міжнародного права, що виключають силу технологію.

Монархія – форма правління, яка характеризується спадковою передачею влади главі держави, і вона не є похідною від якоїсь іншої влади та виборців.

Нацизм – різновид політичного режиму, для ідеології якого характерні расизм, шовінізм, антидемократизм, елітизм, зовнішньополітичний експансіонізм, марення про світове панування.

Національний державний інтерес – стратегічна мета зовнішньої політики держави і засоби її досягнення. У загальному виді відображений в Конституції держави.

Нейтралітет – спосіб міждержавного політичного розвитку; особливий правовий статус держави й зовнішньополітична мета.

Опозиція – політичні сили, що протиставляють свою політику політиці правлячої партії або уряду.

"Північ – Південь" протистояння – форма відносин у сучасному світі, яка характеризується значними відмінностями в рівнях розвитку держав; "Північ" – синонім розвиненості; "Південь" – синонім низького рівня розвитку держав.

Парадигма – методологічна і логічна модель розв'язання пізнавальних проблем.

Партійна система – сукупність політичних партій, пов'язаних з іншими елементами політичної системи та між собою певними впорядкованими відносинами.

Патріархальна політична культура – політична культура, для якої властиві відсутність у людей інтересу до політики, політичної влади та політичних інститутів; невіддільність політичних орієнтацій від релігійних норм, орієнтація членів суспільства на вождів племені, шаманів.

Підданська політична культура – тип політичної культури, який відзначається певним інтересом соціальних суб'єктів до функціонування політичної системи. Проте самі суб'єкти не проявляють особливої політичної активності, покладаючи свої надії на органи влади та політичних лідерів.

Поведінка політична – взаємодія суб'єкта з політичною реальністю, яка охоплює його дії та орієнтації щодо політичної практики.

Поділ влади – провідний механізм функціонування всіх видів політичної і неполітичної влади.

Поліс – особлива форма політичної і соціально-економічної організації суспільства в давній Греції та Італії; поліс – перше в історії втілення єдності політичної структури і громадянського суспільства.

Політика – сфера життєдіяльності суспільства, політика – специфічна професійна діяльність з опосередкування ідеалів, цілей та інтересів соціальних спільнот – соціальних груп, класів, націй та держав.

Політична влада – здатність і можливість здійснювати визначальний вплив на політичну діяльність і політичну поведінку людей та їх об'єднань за допомогою будь-яких засобів – волі, авторитету, права, насильства; центральні, організаційні й регулятивно-контрольні засади політики.

Політична діяльність – цілеспрямовані дії, за допомогою яких члени політичної системи впливають або намагаються впливати на результати її діяльності.

Політична культура – рівень засвоєння людиною й суспільством політичних ідей, поглядів, концепцій, програм, досягнень суспільно-політичної думки; зрілість і компетентність в оцінках політичних явищ; форма політичної етики, поведінки, вчинків і дій.

Політична орієнтація – (від франц. orientation – звернення на схід, від лат. oriens – схід) – певні уявлення політичних суб'єктів про цілі, завдання діяльності політичних партій, політичного режиму, суспільства в цілому.

Політична партія – добровільне об'єднання людей на ідеологічному та організаційному ґрунті з метою завоювання, утримання та використання державної влади для реалізації інтересів певних соціальних груп.

Політична позиція особи – це індивідуальне явище, яке включає емоційне ставлення особи до політичних процесів і явищ, переконання її стосовно політичних норм і цінностей, схильність до політичної діяльності відповідного напрямку і дозволяє зрозуміти мотиви індивідуального політичного поведіння.

Політична свідомість – опосередковане відображення політичного життя суспільства, суттю якого є проблема влади, формування, розвиток і задоволення інтересів та потреб політичних суб'єктів; сукупність поглядів, оцінок, установок, які, відображаючи політико-владні відносини, набувають відносної самостійності.

Політична система суспільства – це цілісна, інтегрована сукупність політичних суб'єктів, структур і відносин, що відображає інтереси усіх політичних і соціальних сил суспільства.

Політична соціалізація – своєрідне уведення людини в політичне середовище, залучення її до системи сформованих в суспільстві політичних орієнтацій, традицій, навичок, передача їй та засвоєння нею існуючих політичних відносин, процесів, явищ, включення її до системи політичних зв'язків шляхом розвитку її політичної активності та наділення її якостями, що необхідні для нормального функціонування суспільства.

Політичне лідерство – такий різновид політичних відносин лідера до співтовариства, членом якого він є, при якому першого (тобто лідера) наділено певним обсягом прав і відповідальності формулювати та виражати інтереси і цілі співтовариства, виступати ініціатором у їх здійсненні та направляти на це політичну діяльність усього співтовариства.

Політичний лідер – це особистість, що здійснює постійний і вирішальний вплив на суспільство, державу, організацію. Існування інституту політичного лідерства у наш час викликано потребою соціальних систем у збалансованому розвитку і оперативному управлінні.

Політичний плюралізм – існування різноманітних політичних позицій учасників політичного процесу та можливість їх інституціоналізації й представлення на владному рівні.

Політичний процес – хід розвитку політичних явищ, сукупність дій різноманітних політичних сил, течій, котрі прагнуть здійснення певних політичних цілей, програм.

Політичний режим – сукупність методів і засобів, за допомогою яких владні органи здійснюють управління суспільством і забезпечують своє політичне панування.

Політичні відносини – взаємини суб'єктів політики з приводу завоювання та здійснення влади (міжкласові, міжнаціональні, міждержавні).

Права людини – поняття, що характеризує правовий статус людини по відношенню до держави, її можливості та домагання в економічній, соціальній, політичній і культурній сферах. Права людини мають природний і невідчужуваний характер. Вільне й ефективне здійснення прав людини – одна із головних ознак громадянського суспільства і правової держави.

Правляча партія – політична партія, що має більшість у парламенті та здатна сформувати уряд.

Правова держава – держава, в якій не тільки проголошуються, але й забезпечуються права і свободи особистості, реалізується принцип взаємної відповідальності держави і всіх, хто вступає з нею у взаємини.

Представницька демократія – форма демократії, за якої громадяни доручають прийняття державних рішень своїм представникам (делегатам, депутатам), уповноважують їх презентувати й відстоювати свої інтереси і, таким чином, через своїх обранців впливають на управління державою.

Прикладна політологія – складова частина загальної політології, яка використовує засоби мікрополітичного аналізу й вивчає окремі поодинокі явища політичного життя.

Принципи міжнародної політики – норми, що визначають цивілізовану політичну технологію у відносинах з державами (були прийняті у Хельсінках).

Революція – корінні, глибинні якісні зміни в розвитку певних явищ природи, суспільства, засобів виробництва, різних галузей знань.

Республіка – форма правління, за якої вищі державні органи влади обираються народом на певний період.

Ресурси влади – сукупність засобів, використання яких забезпечує вплив на об'єкт влади відповідно до цілей суб'єкта.

Реформа політична – перетворення, зміна, переустрій політичного життя суспільства, що здійснюються без зміни основ існуючого ладу.

Рівність політична – демократичний принцип, що означає рівність людей перед законом і демократичними органами основоположної влади, рівну міру відповідальності за однакові дії. Вимога політичної рівності передбачає, що нікому не може бути надано переваг. Політична рівність передбачає рівний доступ громадян до обіймання державних посад, рівні можливості участі у прийнятті спільних рішень.

Рішення політичне – політична дія інформованого суб'єкта влади для реалізації певної мети, що передбачає оптимізацію умов функціонування даного суб'єкта і визначення перспектив його подальшого розвитку.

Свободи політичні – можливість громадян захищати й відстоювати свої інтереси та права у визначеному законом порядку. Політичні свободи спираються на

основоположні права людини, передусім на право вільного розвитку особи. Серед суто політичних свобод – свобода зборів, право засновувати спілки й товариства, свобода волевиявлення (виборче право).

Системність – принцип системності передбачає розгляд досліджуваного об'єкта у двох аспектах – у співвідношенні його із зовнішнім оточенням і шляхом внутрішнього розчленування самої системи з виділенням її елементів, властивостей і функцій.

Соціалізація політична – процес засвоєння індивідом упродовж його життя політичних знань, норм і цінностей суспільства, до якого він належить.

Соціалізм – вчення і теорія, які стверджують ідеал суспільного устрою, заснованого на суспільній власності, відсутності експлуатації, справедливому розподілі матеріальних благ і духовних цінностей в залежності від затраченої праці.

Соціальна база партії – частина населення країни, що підтримує програму певної політичної партії та голосує за неї на виборах.

Соціальна держава – держава, яка забезпечує громадянину гідні умови життя, праці, соціальної захищеності, надає можливості для самореалізації.

Структура політичної системи – сукупність владних інститутів, що пов'язані між собою і створюють стійку цілісність.

Суб'єкт міжнародного права – держава, яка реалізує принцип міжнародного права на самовизначення, державний суверенітет, недоторканість території, рівність у відносинах з іншими суб'єктами міжнародної політики та інше.

Тероризм державний – форма державної політики, яка ґрунтується на застосуванні екстремістської технології.

Технології політичної діяльності – сукупність методів і систем послідовних дій, спрямованих на досягнення необхідного політичного результату.

Унітарна держава – держава, яка характеризується однаковим юридичним статусом усіх адміністративно-територіальних одиниць, що обмежені в своїх повноваженнях і не мають якоїсь політичної самостійності.

Фактор-аналіз – метод прикладної політології, що зводить численні емпіричні дані до основних визначальних факторів, які впливають на ситуацію.

Фашизм – крайня, антидемократична, радикально-екстремістська політична течія, яка тяжіє до встановлення терористичної диктатури.

Федеративна держава – держава, яка є об'єднанням кількох територіальних утворень у єдиний союз. Дані утворення мають певну самостійність, значні повноваження і власне законодавство.

Форма державного правління – спосіб організації верховної державної влади, принцип і механізм взаємодії її структурних елементів.

Форма державного устрою – територіально-політична організація держави, яка характеризується певним політико-правовим статусом її складових частин і принципами взаємовідносин центральних і регіональних органів державної влади.